

Édes Anyanyelvünk

XXVI. ÉVFOLYAM 3. SZÁM

2004. JÚNIUS

ÁRA: 120 FORINT

Huszonöt év anyanyelvünk szolgálatában

Az időkör, amelyre írásom címében utalok, a Magyar helyesírási szótár szerint voltaképpen nem *negyedszázad*, mert az egy évszázad kerek negyedét jelentené, hanem *negyed század*. Kezdeté: 1979, végső szakasza a 2003. év. Eből lapunk olvasói már minden bizonnyal tudják is, mire vonatkozik a cím: az Édes Anyanyelvünk folyóirat első negyed századára. Őszintén remélem, hogy – noha magamat eredendő optimizmusom ellenére is legföljebb néhány évnyi időre tudom ebben részesnek elképzelni – lesznek a folyóiratnak még további negyed századai is. Most azonban nemcsak a lap jövőbeli sorsáról szeretnék beszélni, hanem múltjáról és jelenéről is. De mindkettőről csak dió-, sőt – Deme Lászlónak, a szerkesztőbizottság elnökének kedvenc szavával – mogyoróhéjban.

Huszonöt év már számottevő idő. Csaknem egy emberöltőnyi. A folyóiratot lapozgatva szinte minden oldalon szembeűnik, hogy milyen nagy idő. Akkor, a kezdetekkor még Lőrincze Lajos, a mindmáig legnépszerűbb nyelvművelő volt a lap szerkesztőbizottságának elnöke. Ma már több mint egy évtizede, hogy itt hagyott bennünket. Akkor még színes, korszerű címnek számított ez: „Kapitalista-e a Tökés?”. (Magában a szellemes írásban a körünkből néhány éve már szintén örökre eltávozott – bár a Ki kicsoda?-ban még mindig élőként feltüntetett – Ladó János magyarázta el, hogy a már a 15. század óta adatolt *Tökés [Teukes]* személynév eredeti jelentése 'favágó', s hogy a szónak 'kapitalista' jelentése csak a 19. század első felében bukkan fel.) Vagyis: változnak az idők, változnak a témák, a személyek, az irányzatok.

A jelenlegi szerkesztőség tagjai úgy gondolták, ez a negyed század a lap életében már éppen elegendő idő ahhoz, hogy a benne összegyűlt anyagot egy mutatóba sűrítve az érdeklődők rendelkezésére bocsássák. A szándékot tett követte. A mutató az egyik szerkesztőnek, Balázs Géza-nak jóvoltából rövid idő alatt elkészült, s egy közel 70 oldalas, a folyóirattal meg-egyező nagyságú, takaros kötetke formájában meg is jelent. Az Anyanyelvpolók Szövetségének 2004. márciusi tisztújító

közyűlésén részt vevők már át is vehették akkor még teljesen friss, nyomdászagú példányukat, minden más érdeklődő az Anyanyelvpolók Szövetségének irodahelyiségében juthat hozzá példány(ok)hoz darabonként 400 Ft-ért. (Telefon: 355-5590, cím: 1126 Budapest, Szoboszlai u. 2-4.)

Mint írásom elején említettem, ez a negyed század kerek évforduló is, hiszen a 25 év annak számít, a huszonöt éve házások már megűlik az ezüstlakodalmutakat, de nem kerek abban a tekintetben, hogy nem az évszázad valamelyik kerek negyedére esik. A kerekességhez a lapnak 1975-ben kellett volna útjára indulnia. Ám ez a néhány évnyi eltolódás ezúttal sajátos módon egy újabb ünnepi alkalomhoz röpi-tett el bennünket. Ugyanis így a 26. évét éppen abban az esztendőben kezdhette meg az Édes Anyanyelvünk, amelyik évben – egészen pontosan 2004. május elsején – nemzetünk tagja lett az Európai Uniónak, anyanyelvünk húsz más „nyelvtársával” együtt már az Európai Unió hivatalos nyelvének számít, s ezzel egyszeriben óriási módon felértékelődött. Ezen föllekesűlve szerkesztőségünk elhatározta, hogy az ősz folyamán – akadémiai tudományos bizottságokkal közösen – egy fél-napos akadémiai tanácskozást is rendez az elműlt negyed század anyanyelvpoló tevékenységének áttekintésére, s a további feladatok végiggondolására, megtervezésére, most már az európai uniós tagságunkból következő, új helyzet figyelembevételével, ahhoz igazítva a további munkát.

Úgy két hónappal ezelőtt egy tanárok számára rendezett egész napos tanácskozásnak voltam meghívott előadója. A tanácskozást a rendezők ezzel a jelmondat-szerű címmel hirdették meg: *Európainak lenni, magyarnak maradni*. Annyira megtetszett nekem ez a cím, hogy azóta úgy érzem, európai uniós tagságunk kezdetétől fogva egész nyelvművelő, anyanyelvpoló tevékenységünknek ez a lényege, a legfőbb célja. Az őszi – október 7-i – akadémiai tanácskozása is, az Édes Anyanyelvünk folyóiraté is.

Grétsy László

A TARTALOMBÓL:

Balázs Géza:
Tárgyatlaná válás

Balog Lajos:
Félig megtanult szabályok

Kovács József:
„Koskecske”
és egyéb furcsaságok

Zimányi Árpád:
Eltűntek a szállodák!

Domonkosi Ágnes:
Levélkezdő köszönések

Minya Károly:
Betű-e a ch?

Bán Ervin:
Európai Unió – egyetemes
világrend – anyanyelv

Posgay Ildikó:
Kiss Lajos emlékezetére

És: nyelvi mozaik,
nyelvi játék, kereszt-
rejtvény, könyvismertetés,
nyelvész-leletek

FELHÍVÁS

Az Anyanyelvápolók Szövetsége és
a balatonalmádi Magyar-Angol Tannyelvű Gimnázium

„**ANYANYELVÜNKRŐL – ANYANYELVÜNKÉRT**”
címmel ismét vers- és prózamondó versenyt rendez

Lőrincze Lajos emlékére

2004. október 8-án a balatonalmádi

Magyar-Angol Tannyelvű Gimnáziumban

a veszprémi Eötvös Károly Megyei Könyvtár támogatásával.

Két szabadon választott anyanyelvi témájú verssel vagy prózával nevezhetnek a versenyzők. A diákok jelentkezését – név, születési dátum, iskola neve, levelezési cím, a választott művek és az esetleges étkezési és szállásigény feltüntetésével – **2004. október 4-ig** várják a Magyar-Angol Tannyelvű Gimnáziumban. Cím: 8220 Balatonalmádi, Rákóczi u. 39. Pf.: 125. Tel.: 88/594-350

A rendezőség

TARTALOM

Grétsy László: Huszonöt év anyanyelvünk szolgálatában	1
Felhívás	2
Így láttam én a mi első huszonöt évünket.	
Bencédy József válaszol Maróti István kérdéseire	3
Balázs Géza: Tárgyatlaná válás	4
Kemény Gábor: Nyelvi mozaik	5
Balog Lajos: Félig megtanult szabályok	6
Kovács József: „Koskecske” és egyéb furcsaságok	6
Zimányi Árpád: Eltűntek a szállodák!	7
Batár Levente: Két szösszenet	7
Török András István: Két „apróság”-ról	8
Fazekas Beáta: Képzavaros reklámok	8
Domonkosi Ágnes: Levélkezdő köszönések	9
Minya Károly: Betű-e a <i>ch</i> ?	9
Dóra Zoltán: (N)ACC ® ötletek	10
Láng Miklós: Az üveg rejtélye	10
Kardos Tamás: „Pattantyús Nyomtatott Áramkör Verseny” és társai	11
Bán Ervin: Európai Unió – egyetemes világrend – anyanyelv	11
Büky László: Magyar értelmező kéziszótár	12
Heltainé Nagy Erzsébet: Könyv a stíluselemzés elméletéről és gyakorlatáról	13
Posgay Ildikó: Kiss Lajos emlékeztetere	14
Szócs Rozália: Gyergyócsomafalva helynévkincséről	15
Rubóczky István: Nem is nehéz a helyesírás	15
Gyárfás Endre: A szerelem nyelve	16
Rónaky Edit: Babits Mihály nyelvhasználati verseny	16
Fejes Lajosné: A Péchy Blanka anyanyelvi munkaközösség tevékenységéről	16
Új szavak, kifejezések (30.)	17
Szerkesztőségünkbe beérkezett nyelvészeti kiadványok	17
Hírek	17
Pontozó	18
Keresztrejtvény	19
Rónaky Edit: Diákelszólások érettségien	19
Nyelvész-leletek, nyelv-észleletek	20

ÉDES ANYANYELVÜNK

Az Anyanyelvápolók Szövetségének évente ötször – februárban, áprilisban, júniusban, októberben és decemberben – megjelenő folyóirata

Megjelenik
a Magyar Tudományos Akadémia
Magyar Nyelvi Bizottságának
és a Magyar Nyelvtudományi
Társaságnak a támogatásával.

Kiadja:
az Anyanyelvápolók Szövetsége

Felelős szerkesztő és kiadó:
Grétsy László

A szerkesztőség tagjai:
Balázs Géza, Kemény Gábor,
Maróti István

A szerkesztőség címe:
1088 Budapest, Múzeum krt. 4/F I. em.
Telefon: 461-4500/5353

Postacím: 1364 Budapest, Pf. 122.
Honlap: www.civilporta.hu/anyanyelv
Villámposta:
anyszov@mail.datanet.hu

Terjeszti:
a Magyar Posta Rt. ÜLK,
a Magyar Lapterjesztő Rt.,
a Könyvtárellátó Kht. és más terjesztők.

Előfizethető
bármelyik hírlapkézbesítő hivatalban,
valamint közvetlenül vagy postautalványon a
Magyar Posta Rt. ÜLK ügyfélszolgálatánál,
Bp. VIII., Orczy tér 1. (ir.-szám: 1849), posta-
cím: Magyar Posta ÜLK, 1900 Budapest.
Ára: 120 Ft.
A terjesztéssel kapcsolatos reklamációk:
Hírlap Vevőszolgálat;
ingyenes hívószám: 06 80 444-444
Az Anyanyelvápolók Szövetségének tagjai a
lapot a tagdíj fejében illetménylapként kapják.
Belépési nyilatkozat kérhető:
Anyanyelvápolók Szövetsége,
1126 Budapest, Szoboszlai u. 2–4.
Telefon: 355-5590

Az Édes Anyanyelvünk
szerkesztőbizottsága:
Balázs Géza, Bencédy József,
Deme László (a szerkesztőbizottság elnöke),
Fábián Pál, Grétsy László,
Kemény Gábor, Maróti István

Lapunk kiadását
az **EGIS Gyógyszergyár Rt.**,

az Oktatási
Minisztérium,

a Nemzeti Kulturális
Örökség
Minisztériuma,

valamint

a Nemzeti Kulturális
Alapprogram
segíti.

ISSN 0139-0457 (nyomtatott)
ISSN 1588-0311 (online)

Nyomdai előkészítés: OPTICULT Bt.
Telefon: 301-4927, 06 20 473-4084

Nyomás: ETO Print Nyomdaipari Kft.
Felelős vezető: Balogh Mihály

Így láttam én a mi első huszonöt évünket

Bencédy József nyelvész, főiskolai tanár,

az Édes Anyanyelvünk első felelős szerkesztője válaszol Maróti István kérdéseire

A XX. század nyolcvanas éveinek végén, a kilencvenes évek elején jó néhány jelentős folyóirat volt kénytelen beszüntetni működését. Nem jelent meg többé az Új Írás, a miskolci Napjaink, a Zürichben, majd később Münchenben szerkesztett Új Látóhatár. A megjelentetéssel, a terjesztéssel járó pénzügyi terheket nem mindegyik szerkesztőség tudta vállalni. Az 1979-ben indított Édes Anyanyelvünk nyelv művelő folyóirat azonban megőrizte hadállásait, és most, 2004-ben megjelenésének huszonötödik évfordulóját köszönti. Hogyan emlékezik a lapindítás körülményeire Bencédy József, az első felelős szerkesztő és a jelenlegi szerkesztőbizottság tagja?

A lap megszületésének több évtizedre visszanyúló előzményei voltak. Erre emlékeztetett Lőrincze Lajos, amikor 1979-ben az első számban, a Köszöntjük az olvasót című bevezető cikkében ezt írta: „Harminc évvel ezelőtt szűnt meg a Magyarosan, egykori népszerű folyóiratunk. Új formában való feltámasztását már az ötvenes évek elején többen és több alkalommal szorgalmazták. Kodály Zoltán is, mint a Nyelv-művelő Bizottság akkori elnöke. Húsz évvel ezelőtt (a pécsi nyelv művelő konferencián) határozat is született: »Új, népszerű, havonként megjelenő, számonként egy-két ív terjedelmű nyelv művelő folyóiratot kell indítani, amely a nyelv művelés időszerűbb eseményeit is figyelemmel kíséri...«”

A múltba tekintve úgy látom, az első hívó szóra a magyar nyelvészet legjelesebb személyiségei vállalták a szerkesztői közreműködést.

Ez valóban így volt. A szerkesztőbizottság elnökének megválasztottuk Lőrincze Lajost. A szerkesztés feladataira pedig Deme László, Fábíán Pál, Fülöp Lajos, Grétsy László, Kovalovszky Miklós, Ladó János, Rácz Endre, Somogyi Béla, Szathmári István, Szepeszy Gyula, T. Urbán Ilona vállalkozott. A szerkesztő Csátár Imre, a rajzok készítője Dallos Jenő és Kaján Tibor volt.

Már az első két számban a szerzők között látom Éder Zoltán, Kemény Gábor, Honti Mária, Jobbágy Károlyné nevét. Érzékelhető, hogy egy tudatosan összeállított szellemi műhely képviselte a nyelv-művelés ügyét.

Így van. Mindnyájunk örömeire úgy határozotunk, hogy próbáljunk tematikus számokat összeállítani. Ehhez kap-

csolódva arra törekedtünk, hogy minden megjelenéskor legyen valamilyen elvi állásfoglalás a nyelv művelés alapkérdéseiről. Szót emeltünk a nyelv művelő babonák ellen, áttekintettük, milyen a köznyelv és a nyelvjárások viszonya, romlik-e a nyelv, valamint megvizsgáltuk a nyelv, a beszéd, a magatartás összefüggéseit.

A folyóirat szerkesztőinek munkáját dicséri, hogy már a kezdetektől különféle rovatokat indítottak.

Alapvető törekvés volt egyrészt a nyelv művelés alapkérdéseivel foglalkozni, másrészt a szerkesztőség vezérelve volt a legfrissebb nyelvi jelenségek megfigyelése. Ennek bizonyosságául talán elegendő, ha felsorolom a jelentősebb rovatok címét: Nyelvünk világa, Stílusosan, hatásosan, Szaknyelvi berkekben, Diákkör, Éber szemmel, Éber füllel, Helyesírás, Postaláda, Rejtvény. Aktuális téma volt a szólások ügyetlen használata, vagy amikor a kék metró megindult, többeket foglalkoztatott a Klinikák megálló egyes számban vagy többes számban való elnevezése.

A lap megindítását jelentős mértékben támogatta a Lapkiadó Vállalat, de felsorakozott mellette a Magyar Tudományos Akadémia Anyanyelvi, Helyesírási és Magyar Nyelvészeti Bizottsága, a Magyar Nyelv tudományi Társaság, valamint a TIT Országos Magyar Nyelvi Választmánya. Ezek a támogatók nemcsak a nyelv-művelő munka feltételeit teremtették meg, hanem együtt a tudományosságot is garantálták.

Igen. A felsorolt tekintélyes szervezetek erkölcsi támogatást nyújtottak, és ez valóban erősítette az induló folyóirat társadalmi megbecsülését. Akkor került veszélybe a lap, amikor a gazdasági háttér

nyújtó Lapkiadó Vállalat megszűnt. Ekkor a Széchenyi Társaság vállalta a folyóirat megjelentetését, és ezt a folyóirat szerkesztői készséggel elfogadták. Ez a helyzet addig volt megnyugtató, amíg a lapgazda egyszer kiereszkolta egy sumerológiai írás megjelentetését. A cikk megjelent, a szerkesztőség pedig – Lőrincze Lajos kivételével, aki akkor már hosszabb ideje kórházban feküdt – testileg lemondott. Ekkor valóban úgy tűnt, hogy komoly veszélybe került az Édes Anyanyelvünk további megjelentetése. A megoldást az Anyanyelv-ápolók Szövetsége nyújtotta, amely társadalmi szervezetként, minisztériumi támogatással vállalta, hogy a nyelv művelő folyóiratot a szervezet illetménylapjának tekinti. Ez megteremtette az évenként ötszöri megjelenés feltételeit, és az esetenkénti 5500 példány sem tekinthető csekélynek. Időközben természetesen sokat változott a lap külső formája is, hisz jelentősen fejlődött a nyomdatechnika.

A számítógépek világában ma már másképpen történik a kivitelezés, és fontos, hogy egy szerkesztőség ne csak a tartalomra, hanem a küllemre is megfelelő figyelmet fordítson. A huszonötödik év-folyam után ezért a jelenlegi szerkesztőbizottság tagjától azt kérdezem: milyen jövőt jósol és kíván az Édes Anyanyelvünk nyelv művelő folyóiratnak?

Mindenekelőtt, hogy éljen sokáig. Legyen jó, tevékeny szerzői gárdája, amelyben a nyelv művelés iránt érdeklődő ifjú tollforgatók is helyet kapnak. Ennek jó példája a lap évenként egyszer megjelenő melléklete, a szövetség ifjúsági tagozatának szerkesztésében. Harmadszor pedig, hogy változatlanul ne feledkezzünk meg a nyelvhasználat időszerű kérdéseiről. Ha e tekintetben ellentétes véleményeket tapasztalni, az Édes Anyanyelvünk szerkesztői határozottan mondják el véleményüket. Nem viselkedhetnek úgy, mintha a nyelv művelést érintő bírálatokra nem tudnának válaszolni. Azokra a felvetésekre, kérdésekre, hogy szükséges-e a nyelv-művelés, avagy tudomány-e vagy áltudomány, válaszolni kell megfelelő tisztes-séggel, tárgyyszerűen, a nyelv művelés alaptételeinek határozott felidézésével. Ezt kívánja a nyelv művelés szellemisége és a folyóirat több ezer olvasója.

E gondolatokkal immár érintettük a folyóirat huszonhatodik évfolyamának tartalmát. Kívánom, hogy ezeknek a terveknek légy Te is alkotó közreműködője. Ehhez kívánok jó egészséget, és köszönöm a beszélgetést.

TÁRGYATLANNÁ VÁLÁS

Gyorsan változó, örökké átmeneti világunkban üzletek nyílnak, újulnak meg, s ekkor sokszor felirat jelenik meg az új vagy megújult boltokon: *Megnyitottunk!* Egy belvárosi üzleten pedig ez áll: *Felújítottunk!* Sokaknak feltűnt a szokatlan nyelvtani forma. Ameddig csak egy-két ilyen felirattal találkoztam, egyedinek véltem, legföljebb terjedő divatnak, de most már hajlok rá, hogy nyelvi változásnak tekintsem. A tárgyas igék tárgyatlanná válásának – egyébként is létező – jelenségéről van szó.

Megnyitottunk!

Először lássunk csak még néhány valódi példát! A bevezetőben említett *Megnyitottunk!* (pl. Székesfehérvár, Union Centrum) és *Felújítottunk!* (Budapest, Csepregyhi utca) sokak nyelvérzékét borzolja. De a következők már aligha: *Megújultunk!* (Sülysáp, építőanyag-telep), *Kinyitottunk!* (sok helyen), *Megszépültünk!* (sok helyen). Leginkább ugyanis ezek a feliratok szerepelnek az újonnan nyílt vagy felújított üzleteken. Mi a különbség a két csoport között?

Az, hogy a *megnyit* és a *felújít* tárgyas, a *megújul* és a *megszépül* viszont tárgyatlan ige. Az érdekes az, hogy az említett tárgyas igék újabban előfordulhatnak tárgy nélkül is. A tárgyatlan igék használatában az alanyi ragozás a megszokott: megújulok, megújulsz, megújul, *megújulunk*, megújultok, megújulnak. Illetve az említett esetben a múlt idejű változat: *megújultunk*. És a másik tárgyatlan ige esetében is: *megszépültünk*. Ezekben a cselekvés ráirányul az alanyra (személyre, dologra). Vagyis: *megújult az üzlet*, *megszépült az ember*; *a bolt* stb. A cselekvés hatóköre csak az alanyra vonatkozik, más személyre, dologra nem terjed ki. A tárgyas igék viszont alapvetően a tárgyas ragozást kívánják meg: *megnyitottuk*, *felújítottuk*.

Tárgyas igék alanyi ragozásban

A tárgyas igeragozás tehát: megnyitom, megnyitod, megnyitja, megnyitjuk, megnyitjátok, megnyitják. Illetve az említett esetben a múlt idejű változat: *megnyitottuk*. A másik ige esetében is: *felújítottuk*. A tárgyas igék olyan cselekvést fogalmaznak meg, amely valamely személyre vagy dologra kihat. Leggyakrabban tárgyi vonatkozás van, azaz esetünkben: *megnyitottuk a boltot*, *felújítottuk a kávézót*. A tárgyas személyrag azonban utalhat ki nem fejezett, odaérthető, „lappangó” tárgyra, amely a szövegkörnyezetből vagy a beszédhelyzetből kideríthető. Esetünkben, ha egy boltot az a felirat szerepel, hogy *megnyitottuk* vagy *felújítottuk*, egyértelműen kiderül, hogy az az adott boltra utal (mintegy jelzésszerűen).

De a két utóbbi tárgyas ige mégis alanyi ragozással szerepel a feliratokon: *megnyitottunk*, *felújítottunk*. Lehetséges ez?

A tárgyas igék alanyi ragozásában az igeragok funkciója az, hogy a számon és személyen túl utaljanak a tárgyatlan használatra vagy a 3. személyű határozatlan tárgyra. Említett igénk esetében a ragozás a következőképpen alakul: megnyitok, megnyitsz, megnyit, megnyitunk, megnyittok, megnyitnak, vagy a tárgyalt múlt idejű esetben: *megnyitottunk*. A másik példa esetében: *felújítottunk*. Vagyis itt vagyunk a figyelmet fölkeltő jelenségnél. Tárgyas igék alanyi ragozásánál, amely az igék tárgyatlan használatára vonatkozik. Csakhogy ezek az igék még sokak számára nem képzelhetők el tárgy nélkül. *Megnyitottunk?* Szinte törvényszerűen odakívánczik: mikor és mit? Időhatározók és határozatlan tárgyak tehetők ki: *teg-*

napelőtt, ma; egy boltot, egy iskolát, de önmagában előfordulva nehezen tudjuk elképzelni. Ugyanez vonatkozik a *felújítottunk*-ra. Megállapítható, hogy a tárgyas igék tárgyatlan használata nyelvi hiányt eredményez, vagy többértelműséghez vezet. Mert az adott nyelvtani formák a szövegkörnyezetből, illetve a beszédhelyzetből azért kiegészíthetők: *(Holnap) Kati megnyit* (hiszen tudjuk róla, hogy fűszerüzlete van a sarkon), *(Mától) István felújít* (étterme van a közelben).

Mégis miért szerepelnek tehát így, sokak nyelvérzékét próbára téve ezek az igék?

Erre az lehet a válasz, hogy természetesen vannak tárgyas igék, amelyek tárgy nélküli használatban is előfordulnak. Ide tartozik például az ebbe a jelentéskörbe sorolható *kinyit*. A *kinyit* ige esetében már az értelmező kéziszótár is megjegyzi: ts (tárgyas) és tn (tárgyatlan) ige. Tárgyas használatban: fedelet, zárat nyitottá tesz: *kinyitja a boltot*. Átmeneti (tárgy nélküli, a tárgy kitétele nélküli) használatban: üzletet a vásárlók számára hozzáférhetővé tesz: *bajnalban kinyit a jegyiroda*.

Felújít a kávézó!

Talán ennek az tárgyat vesztes, illetve tárgyatlan használatú tárgyas igének a hatása bukkan fel más tárgyas igék tárgy nélküli használatában. Például a *kinyit* a *bolt* mintájára teljesen elképzelhető a *megnyit* a *bolt* (a szótárban nem említett tárgyatlan használati forma). A **felújít* a *kávézó* még nem nagyon létező nyelvtani forma magyar nyelvi beszélő számára, de az említett *(Mától) István felújít* (tudjuk, hogy étterme van a közelben) mondat elképzelhető. A *megnyit* esetében tehát a *megnyitottunk* (a boltunk megnyitott) forma az ige tárgyatlan használatának a

következménye. Az alanyi ragozásban más esetekben is elképzelhető: *(Holnap) megnyitok*, *(Mikor) nyitok* (= Mikor nyitod meg az üzleted), *(A cukrászda bolnap) nyit meg* (*mellettiünk*), *(Mikor) nyitok meg?* (teljesen hétköznapi forma) stb. A *felújít* esetében kevésbé érezzük a tárgy nélküli vagy tárgyatlan használat jogosultságát, tehát a *felújítottunk* föltételezhetően analógia (egy másik eset, például a *kinyitottunk*, *megnyitottunk* hatására jött létre). A helyzetből adódóan azonban itt is felbukkan a tárgyatlan használat: *(Holnaptól) felújítok* (tudják rólam, hogy egy lepusztult szállodám van), *(Mikor) újítasz fel?* (kérdem tőlem, mert látják lepusztult üzemet), *(A cukrászda éppen most) újít fel* (*mellettiünk*), *Felújítunk* (nincs mit tenni, dől össze a ház), *(Mikor) újítok fel?* és még példánk esetében is elképzelhető: *Felújítottunk* (újjavaráztuk a boltot).

Tárgyatlan használatban

Mivel meglehetősen elkalandoztunk az igék tárgyas és tárgyatlan viselkedésének útvesztőiben, foglaljuk össze röviden az említetteket! A tárgyatlan igék esetében az alanyi ragozás és az önálló használat probléma nélküli (*megújul*, *megszépül*). A tárgyas igék tárgy nélküli használatában is elképzelhető az önálló használat: *kinyit*, és most már (talán) ide tartozik a *megnyit*. A tárgyas igék esetében az önálló használat sokszor csak korlátozottan képzelhető el: *felújít*. A két kifogásolt forma (*Megnyitottunk!*, *Felújítottunk!*) tárgyas igék tárgy nélküli használatát jelenti. Ezek egyelőre furcsák, szokatlanok: a szövegkörnyezetből, a beszédhelyzetből kikövetkeztethető ugyan az értelmük, ám így is hiányosak, többértelműséget sugallnak. A *megnyit* a *kinyit* mintájára talán hamarosan tárgyatlan használatúvá válik, s mintha a *felújít* is elindult volna a tárgy nélküli használat irányába.

A nyilvános (sokak számára szóló) nyelvhasználatban továbbra is javasolható, hogy az üzleteken, reklámokban a „*Megnyitottuk*” és a „*Felújítottuk*” felirat szerepeljen. Mindkét esetben a tárgyas igékhez a beszédhelyzetből, környezetből odaértjük a tárgyat: a boltot, a kozmetikát, a szaunát, a kávézót (hiszen tudunk róla vagy látjuk is).

Balázs Géza

Még egy kis nyelvtan

A felsoroltak között vannak cselekvő, valamint úgynevezett középigék (mediális igék). A cselekvők akaratos, tudatos cselekvést (pl. *kinyit*, *megnyit*, *felújít*), a mediálisak történetét, állapotváltozást (pl. *megújul*, *megszépül*) fejeznek ki. A cselekvő és a mediális szembenállását jól mutatja a *felújít* ↔ *megújul* ígépár. Az igék a tárgyra való irányultságuk (transzitivitásuk) szerint is különböznek. A cselekvő igék lehetnek tranzitív és intranzitív jellegűek, a mediális igék leginkább intranzitív jellegűek.

A szóba hozott öt igénk három csoportba sorolható transzitivitás szempontjából: a) tárgyatlan ige: *megújul*, *megszépül*; b) tárgyas ige: *megnyit*, *felújít*; c) tárgyas (és tárgyatlan használatú) ige: *kinyit*. A tárgyatlan igék alanyi (újabban általános) ragozásúak. A tárgyas igék tárgyas (újabban határozott) és alanyi (újabban általános) ragozásban használhatók. (A Magyar grammatika című könyv nyomán.)

Gondok a megnyitással címmel Grétsy László is foglalkozott a kérdéssel az Értsünk szót! Nyelvörkődés című rovatában 2003. február 17-én. Grétsy László az ÉKsz.-ban is szereplő tárgyatlan *kinyit*-hoz viszonyított jelentésbeli többlet miatt már elfogadja, sőt hasznosnak véli a *megnyit* most terjedő tárgyatlan használatát: „... a *megnyitottunk* jelentése ez: 'mostantól kezdve ... új szolgáltatással, új üzlettypussal állunk az önök rendelkezésére; megnyitottunk egy olyan kereskedelmi, illetve szolgáltató egységet, amely eddig nem létezett'.”

Mi pedig most *letettük* vagy *letettünk*? Hát igen: *letettük* a tollat, illetve *letettünk* a továbbírásról. És *befejeztük* vagy *befejeztünk*? Igen: *befejeztük* (az írást), és semmit se fejeztünk be (lehet egy nyelvi kérdés lezárni?). Valamint *megmutattuk* vagy *megmutattunk*? Megmutattuk a tárgyas igék tárgyatlanvá válását. Megmutattunk Önöknek egy nyelvi jelenséget. És megpihenünk. És várunk (úgy általában). Meg várjuk (az észrevételeiket).

(„Vica versa” a katedráról – Milyen is az a *dalmos* menyecske? – Már van *szépunoka* is! – „A gyógyfürdők, akik...”)

Nádasdy Ádám az elmúlt évben megjelent, Ízlések és szabályok című könyvében – nyelvművelőktől is szokatlan heves-séggel – „ordas hülyeség”-nek bélyegzi azt, ha valaki a latin *vice versa* ’és viszont, és megfordítva’ kifejezést „vica versa” alakban mondja, hiszen a latinban *a* előtt nem is lehetne „c”-t ejteni.

Nekem is van egy adatom a „vica versa”-ra, mégpedig írott adat, amely ráadásul egy doktori címmel is rendelkező egyetemi oktatónak a cikkében jelent meg az ország egyik legjobb napilapjában: „Ha egy kormány ilyen helyzetben meg akarja szüntetni a megyéket, azt úgy kell tennie, mintha megerősítene őket. És *vica versa*: a közigazgatási régiókat úgy kell létrehozni, hogy azok fizikailag ne létezzenek” (Népszabadság, 2003. május 5., 13).

Mi okozhatja ezt a torzulást? Talán a *versa* szövégi *a* hangja hasonlítja magához a *vice e*-jét. (Tudat alatt a *Vica* női név, sőt a *cica*, *cicamica* analógiája is közrejátszhat.)

Ami az egészben a legkínosabb, az az, hogy már egy minden bizonnyal jól képzett tanár is elköveti ezt a hibát. Ha pedig mindez csupán sajtóhiba volt, akkor „az ország legkedveltebb napilapjánál” olyan szedőket és korrektorokat alkalmaznak, akiknek keze alól ilyen munka kerül ki. Most már hiába kárhoztatja a cikkíró a lapot. És *vice versa*!

Krúdy Gyula Nagy kópé című regényének abban a kiadásában, amely a Milenniumi Könyvtár 105. köteteként jelent meg az Osiris Kiadónál (Bp. 2000), a 100. oldalon a következőket olvashatjuk: „a regényes magyarok [...] legfeljebb akkor utaztak Marienbadba, ha egy *dalmos* menyecske hívta őket maga után”. A *dalmos* szóhoz a szöveg gondozója – valószínűleg Fábri Anna, a jeles Krúdy-kutató, aki az utószót is írta – ezt a lábjegyzetet fűzte: „testes”.

A *dalmos* melléknévvvel Krúdynam más műveiben is találkozhatunk, általában a *menyecske* szónak a jelzőjeként. A készülő Akadémiai nagyszótár cédulagyűjteményében négy adat van rá, ezek közül is háromnak Krúdy a szerzője: „A halak havában hiába táncolnak az öreg fametsző bácsi elképzelt, *dalmos* menyecskéi”; „És »honnunk szépei«, *dalmos*, gyengéd szívű, jól főző, egészséges, verbó dámaink mit gondoltak volt az agársovány poetáról?”; „A tűzről pattant, *dalmos*, ropogós menyecskék [...] nem sokra taksálták a Petőfi szerelmét”. A negyedik adat („*dalmos* kis szobalány”) a Borsszem Jankó 1914. február 8-i számában megjelent, Az ártatlan Zsuzsika című sikamlós anekdotából való. (Ennek is van Krúdy-vonatkozása, mégpedig az, hogy szerzője, Kálnay László

húsz évvel azelőtt egyike volt a gimnazista Krúdy nyíregyházi mentorainak.)

A *dalmos* meglehetősen ritka szó: ezt nemcsak a nagyszótári cédulák kis száma jelzi, hanem az is, hogy sem a Magyar Történeti Korpusz, sem a Magyar Nemzeti Szövegtár több millió szóadatot tartalmazó anyagában nem fordul elő. Hiába keressük ismertebb szótárainkban, egyikben sincs benne, kivéve a Czuczor–Fogarasi első kötetét (1862) és Ballagi Mór Teljes szótárát (1873). Jelentése az előbbi szerint „vastag, testes, teljes derekú, pl. *dalmos* legény”. Ballagi szótára lényegében megismétli ezt: „köpcös, vaskos, testes, pl. *dalmos* legény”. Vagyis Krúdytól eltérően itt még a legény a *dalmos*, nem pedig a menyecske. Eredete tisztázatlan, talán a *dalmahodik* ’testesedik, növekedik’ igéből ered. A lényeg azonban az, hogy mind a kettő kelet-magyarországi tájszó, így Krúdy a *dalmos*-t anyanyelvjárásából ismerhette.

A *dalmos menyecskék* jelzőjét mindmostanáig így értettem: *izmos, formás, formásan telt, feszes testű, telt idomú, kemény húsú* stb. Ehhez képest a *testes*, azaz „nagy testű, jó húsból levő, kövéres” (Magyar értelmező kéziszótár) egy kissé prózai, bár – mint láttuk – filológiailag pontos megfelelő. Fábri Anna jóvoltából tehát szegényebb lettem ugyan egy illúzióval, de gazdagodtam egy nyelvjárási szó ismeretével.

Csak azt nem tudom, Krúdy mit szólna ehhez a *testes*-hez...

Néhány évvel ezelőtt egy levélíró azt kérdezte Grétsy Lászlótól, a Szabad Föld nyelvművelő rovatának szerzőjétől, hogyan nevezzük ötödik nemzedékbeli felmenőnket, illetve leszármazottunkat? A választ elolvashatjuk a rovatéval azonos című kis kötetnek, az Anyanyelvi örjáratnak Az ükapa apja című cikkében. A felmenők sora eszerint *apa – nagyapa – dédapapa – ükapa – szépapapa*, a leszármazottaké pedig *gyermek – unoka – dédunoka – ükunoka*. Ám „a sor végén hiába keressük a *szépunoká*-t; ilyen szavunk nincs” (161). Ezt persze úgy kell érteni, hogy a gyakorlatban nem létezik, mert nem használjuk: senki sem éri meg ötödik nemzedékbeli leszármazottjának megszületését, így nem is emlegetheti *szépunoká*-t.

A szótárban azért megtaláljuk a *szépunoka* főnevet. A hétköznapi értelmezésben: „a dédunoka gyermeke, az unoka unokája”, a *szépapapa* pedig: „valamilyik nagyszülő nagyapja”.

Álljunk csak meg! Az előbb idézett válasz szerint a dédapánk apja az ükapánk, következésképp a dédunoka gyermeke sem lehet *szépunoka*, hanem csak *ükunoka*.

Ezek szerint tehát megváltozott volna ez a szó értelme a hétköznapi értelmező szótár megjelenése óta eltelt negyven év alatt? Ez sem volna lehetetlenség, de a dolog ennél valamivel bonyolultabb. Ha ugyanis ellenőrzésül felütjük a szótárt az *ükunoka* és az *ükapá* cikkeknél is, ezt olvashatjuk: az *ükunoka* a „negyedfokú leszármazott, a dédunoka gyermeke, az unoka unokája”, az *ükapá* pedig „a nagyszülő nagyapja”. Vagyis szakasztott ugyanaz az értelmezése az *ükapá*-nak és az *ükunoká*-nak, mint az előző kötetben a *szépapá*-nak és a *szépunoká*-nak! Ez azonban nem figyelmen kívül hagyható, még csak következtetés sem, hanem annak a következménye, hogy a szótár írásakor, a hatvanas évek elején a nyelvészok még ingadozott a dédszülők előtti, illetve a dédunokák utáni nemzedék megnevezésében. Ma viszont az a sorrend él a köztudatban, amelyet Grétsy László ismertetett fenti válaszában.

Hadd tegyek ehhez hozzá még egy, nem csupán nyelvi adatot! A Mai Nap 2004. január 19-i száma arról tudósít, hogy betöltötte 110. évét hazánk legidősebb lakosa, a lepsényi özv. Csiki Sándorné. „Az asszonynak kilenc gyermekéből már csak három él, emellett 12 unokája, 30–30 déd- és ükunokája és egy *szépunokája* van.” Ime tehát, van valaki, aki megláthatta ötödizigleni leszármazottját is. A szótárbeli holt adat életre kelt, a nyelvi rendszerbeli elvont lehetőség megvalósult. Isten éltesse a szépanyát, szépunokájával együtt!

Hiába teszik szóvá évtizedek óta a nyelvművelők (legutóbb a Grétsy-émlékkönyvben Pethő József és az azóta, sajnos, elhunyt Timár György), az *aki* vonatkozó névmás változatlanul divék szervezetet, intézményt, embercsoportot jelentő főnév után: „a cég, a csapat, a civil szervezet, aki...”

Újabb adataim szerint azonban már arra sincs szükség, hogy ez a főnév személyekből álló csoportot jelöljön, s így létrejöhessen a személyátsugárzás jelensége. Az *aki* névmás – pusztán az analógia folytán – most már lényegében bármiféle főnévre vonatkozhat. Ezt hallom például a Kossuth rádió egyik délelőtti műsorában: „Elég sok olyan *autó* van, *akinek* zöldkártyája van.” Van ebben is valami megismerősítő szerű: az *autót*, mint régebben a lovat, egy kissé személynek tekintik („Mit *eszik* százon?”). De a következő tévényilatkozatban már végképp csak az analógiának a hatását tudom felfedezni: „Azok a *gyógyfürdők*, akik Nyugat-Dunántúlon működnek, fogadnak osztrák vendégeket, és azok a *fürdők*, akik Burgenlandban működnek, fogadnak magyar vendégeket.”

Pedig a nyilatkozó láthatóan igyekezett választékosan kifejezni magát. Még azt is mondta, hogy *megmértetett*...

Kemény Gábor

Félig megtanult szabályok

A sajtóhibák egy része nem abból származik, hogy az újságíró egyáltalán nem tudja a szabályokat, hanem hogy csak félig ismeri. Hallott valamit harangozni, de fontos részletekről nincs tudomása. (A példák forrása a Petőfi Népe és az RTV Részletes.)

Van, aki megtanulta, hogy a *mint* elé vessző kell, csak arról feledkezik meg, hogy ez nem igaz, ha nem hasonlítást fejezünk ki: a *több mint* szerkezetben, illetve állapothatározóként.

(Baróti Géza fia), Horváth Péter és Pozsgai Zsolt. A legtöbb folytatást, több, mint hatszázat Liska Dénes írta. Valamennyi adás dramaturgia Major Anna.

désünkre elmondta: a hóvirág ugyan szerepel a Berni Nemzetközi Egyezmény mellékletében, mint védett növény, de nálunk csak a védett területen nyíló faj számít védettnek. A piacon, ut-

Azzal is mindenki tisztában van, hogy az *és* elé nem kell vessző – csakhogy ez csupán halmozott mondatrészek között van így, a tagmondatokat akkor is vessző választja el, ha *és* a kötőszó.

vagyok. Mindenkit igyekeznünk megtartani, aki beépíthető a csapatba és két olyan játékoskal is tárgyalunk, aki a korábbi KFC meghatározó tagja volt.

Az is rémlik egyeseknek, hogy közbevetéskor a vessző a második gondolatjel után jön. De csak akkor, ha a mondatban egyébként is lenne vessző, s itt történt a beékelés.

tóhelyettese megnyitójában kihangsúlyozta a honvédség nyitottságának szükségességét. – Ez a rendezvény – többek között –, azt a célt szolgálja, hogy a lakosság bepillanthasson a magyar honvédség belső életébe – mondta az igazgatóhelyettes. Isaszegi János dan-

A vesszőhasználat után a következő nagy témakör, amelyben sok a tévhit, az egybe- és különírás. Például az, hogy az összetett szavakat hat szótagtól mindig kötőjellel kell írni. Pedig nem mindig: a kéttagúakat mindig egybe, számolás nélkül.

toraljaújhelyen hétfőn. Elmondta: a pályázatok a tárca négy csoportra osztozott; a befektetés-ösztönzés, a Széchenyi vállalkozás-fejlesztési, az energiatakarékossági, valamint az úthálózat-fejlesztési program. m

Többen azt képzelik, hogy összetételei határon két egyforma mássalhangzó nem kerülhet egymás mellé. Holott ez csak a három betűre vonatkozik, például: *sakk-kör*.

dést hozhat. Egyes vállalkozók szerint a moslék-kérdés tipikusan olyan ügy, amelynél az EU-csatlakozásra hivatkoznak.

Szintén több alkalommal megfigyelhető a gépies szabálykövetés a vízrajzi és domborzati földrajzi nevek kötőjelezésében – még akkor is, ha az utótag nem része a névnek. Az ilyen magyarázó célú köznevet külön kell írni a névtől.

Sára Sándor-sorozat – Pergőtűz

1943 januárja a magyar történelem egyik legsúlyosabb katasztrófájának ideje. Ekkor semmisült meg az úgynevezett 2. magyar hadsereg a Don-folyó kanyarulatánál. A tragikus eseményeket többszörösen agyonhallgatták. A Horthy-

TÁJFUTÁS
A Vertes-horvátokban, Pusztaván térségében rendezték a fűtők országos csapatbajnokságát. Az F 21-es kategóri-

tanár szülői gyermekként született a Fertő-tó melletti Hegykő községben, és

Sokszor kapcsolják kötőjellel a toldalékat az idegen szavakhoz, főleg tulajdonnevekhez olyankor is, amikor nem néma betűre végződnek. Pedig ilyenkor a követendő eljárás az egybeírás lenne.

megyei főkapitányságtól megtudtuk: amellyel, hogy az igazolástól: autós, V. L. itasan vezette Mercedes-ét, több, vadászatra utaló bizonyítékot is találtak a kocsiában a járórok. Hortobágyi Ist-

– A Máténadaran a régi őrmester könyve, a katonák műszama és a katonák híze. Legkedvesebb fordításod a Máténadaran-egli készült kultúrátöréti so-rozat volt. Miert?

S még mindig a kötőjel. Jól tudjuk, hogy ha két egymást követő összetett szónak azonos az utótagja, az elsőről ezt elhagyjuk, s egy kötőjellel utalunk rá. De ez csak összetett szavakra áll, szókapcsolatokra nem!

A La Sicilia című napilapnak a helyszínről tudósító Saro Laganá eképpen fogalmazott: „... A 4. menetben Matteo felesége, Katia fejsérülést- és vese-séget szenvedett. A mezőgazdasági-, közgazdasági- és informatikai szakközépiskolai képzés mellett, hat éve folytatnak felsőfokú akkreditált képzést az intézményben.

Hirtelenjében csupán ennyi félig megtanult szabály jutott az eszembe – bár azt hiszem, ez sem kevés. Tisztelt újságírók! Ne elégedjenek meg féltudással, mert az így elrontott szavak, mondatok nem csak félig, teljesen hibásak lesznek!

Balog Lajos

„Koskecske” és egyéb furcsaságok

Többször írtunk már lapunkban a különféle szótévesztésekről, szóláskeveredésekről. Nem azt tesszük szavá, hogy valaki esetleg olyan szakkifejezésekben nem jártas, amelyeket külön meg kell tanulnia mindenkinek, aki az adott területnek „mestere” akar lenni, hanem azt, ha mindennapos (igaz, néha régebbi) szavakat, kifejezéseket alkalmaz rosszul.

A Nők Lapja 2004. január 21-én az egyik rejtélyében így határoz meg egy beírandó szót: „a kecske himje”. A rejtély megfelelő kockáiba a *kos* szó kerülhet a többi sor jó megfejtése alapján. Ebben csak a három betű felel meg a meghatározásnak, hiszen még a gyerekek többsége is tudja, hogy a kecske himje a *bak*. Még viccnek se jó csereberélni a *kos*t a *bakkal*, mert mit szólunk a *faltörő bak*, *bűnkos*, *kosugrás*, *koshátas* szólóssorok stb. szavakhoz? Nagy *baklövés* ez a *kossal*!

Régóta baj van az állatokkal kapcsolatos szavakkal és kifejezésekkel, lapunkban is többször volt erről szó. Örömmel hallgattam a Falurádióban, hogy a nyulak *fiálásáról* beszélt egy szakember, nem pedig arról, hogy a nyúl *szül* vagy *ellik*, mint ahogy mondani szokták. Sajnos, a különféle állatokkal – igen gyakran a kedvtelésből tartott kisállatokkal – kapcsolatban szinte csak a *szül* járja. Meg a finomkodó nyelvhasználat: *fiú cicát* keresek *cicalányhoz*. Ilyesmit

olyan emberek, akik közel állnak a természethez, sose mondanának. (Arról nem beszélve, hogy a *cicalány* két-három éves korában az ilyen nyelvhasználatban már *asszony* volna...)

A *fiú* és a *lány* nemcsak az állatok nemét jelenti mostanság, hanem a növényekét is! Szintén a Falurádióban (és a Napközben című műsorban) a hallgatók azon kérdéseire, hogy „miért nem terem ez és ez a fa vagy bokor?”, Bozsik gazda (vagy a vendége) azt tanácsolja, hogy ültessenek *lány- és fiúnövényeket* vegyesen. Pedig még az általános iskolai biológiakönyvben is *hímivarú* és *nőivarú* van. Nem kellene rádióműsorban az ismert szakkifejezést módosítani (rosszra).

Néha még „hivatalos helyen” is előfordul egészen furcsa szóhasználat élőlényekkel kapcsolatban. Az egyik francia–magyar szótárban az erdőtelepítést *palántázással* akarja fordítani a szótáríró, mintha volna *fapalánta* szavunk. Mennyivel jobb lett volna a *facsemete* szót javasolni! Azt viszont *ültetik*, nem *palántázzák*.

Az is előfordul, hogy egyeseknek a fa, a bokor nem is élő. Hónapokig hirdették az újságban: Tuját a *tujagyárból*! Nem is tudtuk eddig, hogy ezt a fajta fát üzemben készítik. Egy kérdés azért felvetődhet: ha baj lesz a fával, *alkatrészt* lehet-e kapni hozzá?

Kovács József

Eltűntek a szállodák!

A nyár az utazások ideje. Induljunk útnak mi is, és tekintsünk körül hazai szálláshelyeinken!

Nos, kedves olvasóink, nincs semmi tévedés. Nem valamilyen idegenforgalmi kiadvány cikke keveredett a nyelv-művelés folyóiratába. Lapunk tárgyköréhez illően nyelvi portyára indulunk, és természetesen nem a szálláshelyek osztályba sorolását vizsgáljuk, hanem elnevezésüket. Leginkább arra vagyunk kíváncsiak, hogy az idegenszerűség mekkora hatással vannak erre az igazán nemzetközi területre. Sokan ugyanis az angol szavak, kifejezések áradatától tartanak, de vajon alátámasztja-e ezt a statisztika?

Az egyik nagy utazási iroda – pontosabban *travel* – bel-földi üdülési ajánlatait bemutató terjedelmes kiadvány 212 szálláshely nevét tartalmazza; erre támaszkodunk felmérésünkben. Első adatunk viszonylag kedvező: 113 tulajdon-név ugyanis (a *hotel* szótól eltekintve) magyar szavakból, illetőleg már megszokottá vált jövevényszókból áll, és csak 99 megnevezés rejt idegen elemet. Az előbbi csoport legnagyobb része helyre utaló földrajzi név: *Hotel Írottka*, *Hotel Pilis*, *Hotel Széplak*, *Odvaskő Hotel*, *Órség Vendégház*, *Szalajka Fogadó* – mindegyiket a hely szelleme lengi körül. Más hangulatot árasztanak viszont az alábbi, igen kifejező névalakulatok: *Aranybánya Panzió*, *Aranygombos Fogadó*, *Bérc Hotel*, *Fűzfa Pihenőpark*, *Hajnal Panzió*, *Kagyló Hotel*, *Kulacs Szálloda*, *Négy Tó Panzió*, *Tengerszem Szálló*; *Hotel Cseppkő*, *Hotel Csipke*, *Hotel Ezüstart*, *Hotel Fenyves*, *Hotel Tiszavirág*, *Hotel Kikelet*. Mindössze egyetlen példa akadt a hagyományos magyar névtípusra: *Fogadó az öreg préshez* – veretes, igazán találó kifejezés, üdítő színtolt az *Old Jack's Pub*-ok korában.

Most pedig következék néhány példa a másik csoportból! Ezek idegen elemeket is tartalmaznak: *Aqua Lux Hotel*, *Barbara Wellness Panzió*, *Club Hotel*, *D & K Center*, *Easy Life Club Hotel*, *Gold Haus Vendégház*, *Hilltop Neszmény Borhotel*, *Hotel Club Tihany*, *Hotel Európa Fit*, *Hotel Laroba*, *Hotel Marina Port*, *Hotel Villa Medici*, *Inn Tokaj Vendégház*, *Panzió Art Café*, *Rogner Hotel Lotus Thermal*, *Villa Bridge Panzió*, *Wellness Hotel Residence*. Igen vegyes formákkal is találkozunk: olykor egyetlen névben a magyar és az idegen – ráadásul több nyelvből szár-

mazó – elemek ötletszerűen keverednek, és szőrendi furcsaságok is vannak. Mint látjuk, divatozik a *club*, a *villa* és a *wellness*, de akad értelmezhetetlen betűrejtvény is. Érdekes, egyedi ötlet a *borhotel*.

Mindezek után térjünk át arra, amit a címben már megállapítottunk, és ami az eddigi példákban is kiderült: *Eltűntek a szállodák!* A vizsgált anyag egészében ugyanis mindössze három olyan név akad, amelyekben ez a szó szerepel. Elképesztően alacsony szám! Ezzel szemben a *hotel* aránya 65%, bizonyára nem véletlenül alacsonyabb a tisztán magyar nevekben, s magasabb arányú az idegenszerű alakulatokban. Azt is láthattuk az eddigiekből, hogy sokkal gyakoribb az idegenszerű szórend, tehát az, amikor a *hotel* a névalakulat elején áll. Ez persze nem új jelenség, már a XX. század első felében is a nyelv-művelés témája volt. A jelek szerint el kell fogadnunk.

Mégis fájlatlaltuk *szálloda* szavunk eltűnését. Érdemes róla tudnunk, hogy nyelvújítás kori alkotás: Fogarasi Jánosnak, a híres Czuczor–Fogarasi szótár társszerkesztőjének nevéhez fűződik 1845-ből. Eredeti formája *szállota*, és a *palota*, *porta* mintáját követi úgy, hogy az utóbbiak végződéséből mesterségesen képzőt vontak el. Nem sokkal később azonban már mai alakjában használták: *idomult a -da*, *-de* képzős származékokhoz, mivel ez a szintén mesterséges képző sokkal elevenebb, divatosabb volt (*dalárda*, *iroda*, *járda*, *nyomda*, *tanoda*, *uszoda*). Véltethetnénk, hogy a *szálloda* rövidülése a közkeletű *szálló*, pedig nem így van! Az utóbbi ugyanis már a XVI. század óta élt nyelvünkben, de nem ebben a jelentésben: eredetileg a szálláson, fogadóban megszálló vendégeket jelentette. Az 1800-as évek második felében nem kellett sok idő ahhoz, hogy végbemenjen a jelentésváltozás, és kialakuljon a *szálló* mai értelme.

A múlt után a jövőről. Mégsem hiszem, hogy el kellene búcsúznunk a *szállodá*-tól. Bár a hivatalos megnevezések-ből valóban kiszorult, a társalgási nyelvben sokkal gyakoribb, mint nemzetközi megfelelője. Így tehát bizakodhatunk ennek az ősi, finnugor igéből képzett szavunknak a további pályafutásában.

Zimányi Árpád

Két szösszenet

Kommunikáció a fodrásszal

Egy napon elmentem haját vágatni. Miután a fodrásznővel megbeszéltem, milyen frizurát szeretnék, nekilátott a munkának. Egyszer csak, amikor a fejem búbjához ért, megállt a keze. Az arckifejezésén látszott, valami nincs rendben, zavartan érdeklődni kezdett.

– Ne hagyjam a haját a kértnél egy kicsit hosszabbra?

Nemleges válaszem ellenére sem folytatta azonban a hajvágást. Egy-két sejtelmes mondattal arról akart meggyőzni, hogy a hajam éppen megfelelő hosszúságú. Érezte, nem értem akadékoskodásának okát, ezért hozott egy kezitükröt. Hosszan mutatta benne a fejem tetejét, de még mindig nem merte szavakba önteni, amit észrevett. Egy-két másodpercnyi kínos hallgatás után suttogva megszólalt:

– Elkezdődött.

Arcomra kiülhetett az értetlenség, mert lassan, tagoltan folytatta:

– Az... kezdődött... el.

Ekkor értettem meg, hogy fodrászom miről próbál tájékoztatni különféle kommunikációs csatornák útján. Meg akartam könnyíteni helyzetét, ezért megnyugtattam, ha a kopaszodásra gondol, arról tudok.

A legújabb konyhai csoda?

Modern világunk naponta új találmányokkal örvendeztet meg minket. A tévét nézve hirtelen azt hittem, (végre) feltalálták a jóízű konyhai reszelőt. Miért hihettem? Mert egy reklámban ez hangzott el: „finom, multifunkciós reszelő”. Kíváncsian vártam, hogy a mázsányi zöldség és gyümölcs feldarabolása után a szakács desszertet készít a reszelőből. Hiába, nem ez történt. Lassan kiderült, hogy nem finom, multifunkciós reszelőt, hanem *multifunkciós finomreszelőt* árultak.

Batár Levente

Két „apróság”-ról

❶ Túl sok az és

A televízió idegen nyelvű, magyarra szinkronizált filmjeiben naponta többször is elhangzanak ilyen mondatok: „*Hastings és én azért jöttünk, hogy győzöködjünk az előadásában*”; „*Ha bármire szükséged lesz, anyád és én melletted állunk*”; *Hastings és én visszavonulunk a csatamezőről*”; „*Mielőtt Jessie és én elindultunk...*”

A sok, már-már fülsértő és csökkenthető lenne például így: *Ha bármire szükséged lesz, anyáddal melletted állunk*. Vagy: *Hastingsszel visszavonulunk a csatamezőről*.

De az sem lenne rossz megoldás – s ezt a szinkronrendezők sem kifogásolhatnák –, hogy olykor az és helyett a szintén egy szótagból álló *meg* kötőszót használnák. A legutolsó idézett mondat például hangozhatna így: *Mielőtt Jessie meg én elindultunk...*

Benedek Elek Magyar mese- és mondavilág című vaskos könyve (Videopont Kft., Budapest, 1995) negyvenhárom olyan mesét tartalmaz, amelynek címeiben van kapcsolatra utaló kötőszó. A negyvenháromból azonban tizenegyben – tehát a kötőszavas címek negyedében – nem az és, hanem a *meg* kötőszót találjuk. Hasonló arányban a szinkronrendezők is használhatnák a *meg* kötőszót. Ha pedig tekintetbe vesszük, hogy az és és a *meg* között van egy árnyalatnyi eltérés (a *meg* erősebben kapcsol, az és olykor elválasztani is tud), akkor a két kötőszó gondos, célszerű változtatása még stilisztikai eszköz-tárunkat is gyarapíthatja.

Reménykedjünk benne, hogy egyszer a televízió szinkronrendezői is részesíteni fognak bennünket, nézőket abban a gyönyörűségben, amely anyanyelvünk változatosságából fakad.

❷ Megéli vagy megéri?

Egy forgalmas aszfaltút kátyúit mutatja a kamera a televízió híradójában, s közben mondja a narrátor: „*Ezek a jövő tavaszt is megélik*” (vagyis a kátyú kátyú marad még egy évig, mert nincs pénz útjavításra). „*A három bocsból jó, ha egy megéli az ivarérett kort*” – mondja a természetfilm kísérőszövege. „*A kislány már nem élte meg a reggelt*” – halom az egyik kereskedelmi televízió híradójában, amelyben egy kisgyermek előző esti tragikus balesetének következményeiről számolnak be.

Mivel az idézett mondatokban egy bizonyos időpont eléréséről, vagyis megéréséről van szó, a példabeli *éllek, éli, élte* igei állítmányok helyett az *érik, éri, érte* igéknek kellett volna állniuk.

Egy másik alkalommal egy kereskedelmi tévéadó esti műsorában AIDS-vizsgálatra jelentkező fiatalokról beszéltek. A műsorból kiderült, hogy a vizsgálat pontos eredményére egy-két napot várni kell, s – ahogy a műsorvezető mondta – „... a fiatal azt a pár napot nehezen éri meg”. Szerencsére nem arról volt szó, hogy a gyilkos kór előrehaladt volta miatt a szóban forgó fiatal haldokolva várta az orvosi szakvéleményt. Éppen ellenkezőleg, nyoma sem volt a gyilkos betegségnek. Csak éppen a műsorvezető fejezte ki magát rosszul. A néhány napot (időszakot, időtartamot) a fiatal nem nehezen érte, hanem nehezen élte meg (vagyis élte át – mert nyilván számolnia kellett bizonyos kockázattal).

Sokan vélik úgy, hogy egyetlen hangnyi eltérés igazán nem sok, ennyit bárki tévedhet. De az efféle hibák oka nem annyira az eltérés kicsisége, hanem sokkal inkább a szellemi restség. Mert ha rávesszük magunkat, hogy elképzeljük az előttünk álló, *megérendő* időpontot, majd a *meg-élendő* időtartamot, máris képet kap bennünk a két fogalom különbözősége, s többet aligha fogjuk őket összetéveszteni.

Török András István

Képzavaros reklámok

Ha az átvitel alapjául szolgáló két dolog között nincs valóságos vagy valószerű kapcsolat, vagy ha a kép össze nem illő elemekből áll, „torzkép” keletkezik, illetve képzavar támad. Ez pedig súlyos stílushiba, mert nemcsak fogalmi zavart kelt, hanem a tárgyhoz nem illő humoros hatást is – állapítja meg a Nyelvművelő kézikönyv idevágó cikke.

Ilyen képzavarral találkozhatunk Hosszanfriss tej óriásplakátján vagy televízióreklámjában. A szlogen: *A jót ivó jótevő*. Aki nem látta ezt a reklámot a televízióban, az véletlenül sem jön rá, mi is lehet ennek a szlogennek a jelentése. Megpróbálom röviden összefoglalni, milyen események játszódnak le a pár másodperces reklámfilmben. Egy két lábon járó tehén hostessként reklámozza egy boltban a Hosszanfriss tejtermékcsaládot, amikor észreveszi, hogy egy tolvaj ellopja egy öreg néni táskáját. Ekkor a tehén *jót iszik* a tejből – ami már önmagában is biológiai képtelen-

ség –, és mint *jótevő* visszaszerzi a táskát. A reklámnak tehát se mondanivalója, se értelme nincs.

Ugyancsak szójátékkal él a Gyula-hús, amikor óriásplakátján a következőképpen reklámozza a képen látható kenőmájast: *Menő májas*. Bár a *kenőmájás*-ra asszociál az ember – amit melleleg egybe kell írni –, nehezen jön rá, hogy mit akar kifejezni a reklámíró ezzel a furcsa szókapcsolattal. Talán azt, hogy az ő kenőmájásuk a „legmenőbb”, vagyis a legjobb. Ezt azonban másképpen is le lehetett volna írni.

Egy másik televízióreklám még dallamával is a nézők fülére kíván hatni, a szlogen mégis képzavart okoz: *Tolle, Tolle, Tolle, Tolle, a világ finomabb tőle!* (RTL Klub). Azt azonban senki nem tudja, hogy a megszemélyesített világ miért lesz finomabb egy sajtól. Talán, ha az étel lenne finomabb tőle, akkor a reklám jobban elnézné a célját.

Fazekas Beáta

Levélkezdő köszönések

A címzett üdvözlése és megszólítása a magánjellegű levelek megnyitásában is fontos formai elemnek számít. A közlést megkezdő megszólító funkciójú elem vagy szerkezet általában még a rövidebb, egy-két mondatos, formailag kidolgozatlan írásos üzenetekben is megtalálható.

Udvariassági szerepén kívül ugyanis azonosító értéke is van, a nem nyelvi csatornák jelzéseinek (odafordulás, tekintet, mimika) hiányában ez mutat rá egyértelműen a közlés címzettjére. A figyelem irányítása érdekében a levelet megnyitó forma gyakran vizuálisan is elkülönül a szöveg többi részétől.

Az írásos kapcsolattartás új műfajainak (e-mail, SMS, chat) kialakulásával, illetve a kötelező formai szabályok fellazulásával azonban a szokásos levélkezdő formulák használatának szokásrendje is átalakul. A változás egyik leglátványosabb jellemzője a szóbeli érintkezés stílusának hatása az írott közleményekre.

Napjaink megszólításformáit vizsgáló felmérésem eredményei szerint például a mobiltelefonok rövid üzeneteinek elérési általában hiányzik a hagyományos levelezésben elmaradhatatlan nyitóelem, részben az egy üzenetben felhasználható karakterek korlátozott száma, részben a címzett egyértelmű azonosíthatósága miatt. Ennek ellenére a kutatás több fiatal adatközlője is úgy vélte, hogy a konvenció itt sem törődik el teljesen, legalább a címzett nevét sok esetben igyekeznek beszorítani az üzenetbe.

A felmérés adatai szerint a magánjellegű levelezés megnyitásában a legfontosabb változásnak az tűnik, hogy a szóbeli érintkezés tipikus nyitóformái, a köszönések átszűrődnek az írásos kapcsolattartásba is, és részben felváltják a hagyományos levélkezdő megszólításokat. A kérdőívben a 35 év alatti adatközlők 91,3%-a adta meg a *Szia, keresztnév!*, illetve a *Szervusz, keresztnév!* formákat leveleket megnyitó szerepben, 17% pedig nem név jellegű megszólításokat is kapcsolt a köszönésekhez (*Szervusz, kedvesem!*). Ritkábban pedig még a *Hello!* és a *Hi!* köszönésmódot is előfordultak az írásos érintkezésben használt megszólításokra kapott adatok között.

A köszönésből és megszólításból álló levélkezdő egyre elfogadottabbá válását jelzi, hogy még az udvariasságot jobban megkövetelő magázó-önöző viszonylatokban is megtalálható, egyre inkább elhomályosítva a szóbeli és az írásos kommunikáció indításában hagyományosan érvényesülő különbségeket. Bizalmas kapcsolatban gyakoribb (*Csókolom, Erzsi néni!*), de az összegyűlt adatok alapján még hivatalosabb, formálisabb helyzetben is előfordulhat (*Jó napot, Tanárnő!*), figyelmen kívül hagyva a hivatalos levelezés általánosan elterjedt formai és udvariassági követelményeit.

Ezek a köszönések a szóbeli érintkezésben gyakran önmagukban szerepelnek, írásban azonban csak ritkán marad el mellőlük a közlés címzettjére utaló elem, vagyis a szövegalkotási szabályok, szokások módosulása ellenére is megmarad a partner jelölésének követelménye. Ezekben az esetekben a köszönés valójában a megszólításokat bővítő udvariassági jelzők (*kedves, drága*) szerepét is átveheti.

Az ilyen levélkezdő helyesírása nehézségeket is okozhat: a köszönés tagolatlan mondatként kapcsolódik a megszólításhoz, amely önmagában szintén alkothat tagolatlan mondatot. Ezt a két egységet helyesen írva vessző választja el egymástól, pragmatikai szempontból azonban együttesen érvényesülnek, a levélkezdő formula szerepét átvéve együttesen valósítják meg az üdvözlés, a kapcsolat megnyitásának beszédítettét. A köszönés és a megszólítás szoros összetartozásának érzetét jelzi az adatközlők nagy részének írásmódjában az elemeket elválasztó vessző hiánya is.

A levelek ilyen megnyitásának szabályos írásmódja tehát a köszönést és a megszólítást vesszővel elválasztó változat (l. A magyar helyesírás szabályai, 11. kiadás, 254. szabálypont), az együttesen érvényesülő kommunikációs szerep miatt azonban napjainkban az igényesebb írásgyakorlatban is előfordul a vessző elhagyása.

Domonkosi Ágnes

Betű-e a ch?

Bár a közeljövőben nem várható a magyar helyesírás szabályainak a megváltoztatása (az 1984-ben megjelent 11. kiadás van érvényben ma is), úgy vélem, nem fölösleges összegyűjteni azokat a javaslatokat, amelyek helyesírásunk módosítására, egyszerűsítésére vonatkoznak.

Az Édes Anyanyelvünk 2003/1. számában Szántó Jenő joggal veti fel a kérdést, hogy betű-e a *ch*, vagy sem. A válasz egyértelmű: nem betű, hanem betűkapcsolat. Hiszen a szabályzatban nem szerepel a kétjegyű mássalhangzók között, és az ábécé négy kiegészítő betűje, a *q*, *w*, *x*, *y* között sem említetik. Azt azonban a szabályzat megjegyzi, hogy a betűrendbe sorolás szempontjából *c + h* kapcsolatnak tekintjük, mint a régies írású magyar családnevekben az *ew*-t, a *th*-t és az *eö*-t. Ez így egyértelmű; a gond ott van, hogy e betűkapcsolatok közül csak a *ch* szerepel köznevekben. Így tehát teljes joggal lehet javasolni, hogy a *ch*-t írjuk át *h*-ra a következő szavakban: *mazochista*,

jacht, mechanika, monarchia, technika, pech, pszichológia, orchidea. Ugyanúgy fonetikusán, azaz a kiejtés alapján íránk le őket, mint legújabb jövevényszavainkat, az *imázs*-t, az *aerobik*-ot, a *kapucsnó*-t és a *flopi*-t többek között. Szántó Jenő megemlíti, hogy ez az egyszerűsítés hasonló lenne az 1920-as években hozott szabálmódosításhoz: akkor a *cz*-t írtuk át a köznevekben *c*-re, például a *cica* szóban.

Jómagam csaknem tíz éve felvettem már ezt a javaslatot a Magyar Nyelvőrben, s az akkori érveket ma is helytállónak tartom. A szabályzat kissé ellentmondásos, mivel elválasztáskor már nem betűkapcsolatnak, hanem kétjegyű betűnek tekinti a *ch*-t. Tehát a *peches* szó a következőképpen választandó el: *pe-ches*. A *ch* átmegy a következő szótagba. Ugyanakkor a *ch*-val írt *h*-t gyakran keményebben ejtjük, de nem mindig, s jelentésmegkülönböztető szerepe sincs.

Ez a jövőbeli helyesírási változtatás nem érintene túl sok kifejezést, ráadásul az egyértelműséget és a következetességet szolgálná.

Minya Károly

Elhangzott a Tetten ért szavak 2003. augusztus 13-i adásában. **A szerk.**

(N)ACCE®Ú ÖTLETEK

A jó bornak nem kell cégér – tartja a mondás. Tudjuk azonban, hogy ez csak részizgazság, mert a termékek eladhatóságát jelentős mértékben növeli a hirdetés, a reklám. Nincs ellenük semmi kifogásunk.

De milyen legyen a jó reklám? Egyik feltétel a közérthetőség. Ha ugyanis a szöveget nem, vagy csak kevesen értik meg, akkor nem sokat ér, hiszen épp az a célja a hirdetőnek, hogy minél többen kapjanak kedvet a vásárlásra. Nem kevésbé fontos a nyelvhelyesség. Mind a szóban (rádióban, televízióban) elhangzó, mind pedig a plakátokon megjelenő reklámszövegtől elvárjuk, hogy tartsa be a nyelvhasználat és a helyesírás szabályait. Végül, de nem utolsósorban, meg kell említenünk a jó ízlés követelményét. Ez ugyan nem szorosan vett nyelvi kérdés, de az igényes nyelvhasználat tartozéka.

Ezúttal néhány gyógyszer, illetve gyógyhatású készítmény reklámszövegéről fogok szólni a fenti szempontok figyelembevételével.

Még nagyon sokan emlékezhetnek a Fabulon bőr-ápolónak a reklámszövegére. Nyelvművelőink is értékelték azt a nyelvi szellemességet, amely a „Fabulon a bőre öre, ezt használja nyakra-főre!” reklámszövegben rejlik. A *nyakra-főre* mellérendelő összetétel a bizalmas nyelvhasználatban 'egyre-másra, újra meg újra' jelentésű, míg a *nyakra, főre* (veszőt téve a két szó közé) mellérendelő szó szerkezet homonimája az előbbinek, és azt jelenti, hogy használjuk nyakra is, főre (fejre) is a krémet.

Az alább bemutatott termékek reklámszövegét a gyógyszerárak kirakatában elhelyezett plakátokon, meg a Patika Újság és a Patika Tükör című lapokban olvastam. Lássuk őket!

Az egyik felirat így ajánlja a gyógyszert székrekedés ellen: *Nagy segítség nagy dolgokban*. Talán nemigen kell magyaráznom, hogy az eufemisztikus nyelvhasználatban mit értünk „nagydolg”-on. A szöveg tehát szellemes szójáték. A gyomorsavtúltengés, gyomorégés ellenszereként is kapunk javaslatot a következőképpen: *Lágy megoldás kemény dolgokban*. Fogadjuk el ezt is. Egy másik meg a torokfájás megszűnését garantálja: *Torkon ragadja a torokfájást*. Ez már szinte telitalálat.

Eddig, a reklámozást elkerülendő, nem említettem a készítmények nevét, ám a következő kettőnél kénytelen vagyok, mivel megjegyzéseim csak így érthetők. Az **amirol** feliratot már helyesírása miatt is helytelenítem. A gyógyszer nevét ugyanis, mivel márkanév, nagy kez-

dőbetűvel kellett volna írni, ugyanígy a *Svájc* országnévét is, amellyel a származási helyre utalnak a szövegben. Hibáztatom továbbá ezt a szójátékot: **amirol az egészség szól**. Vélhetően az *amiról* ragos névmás asszociációja működött a szövegíróban, csak hogy az ékezet elhagyásával durván megsértette a helyesírást. Így csak azok írnak és beszélnek, akiknek anyanyelvében nincsen *ó* hang.

Hasonló hiba az **ACC®**-nek efféle reklámozása: **ACCerűen, köhögésre**. A piktogram bekarikázott R betűje a regisztrálás egyezményes jele. Más gyógyszernév mellett is ott van. Úgy látszik, alkalmasnak találták, hogy a reklámban (rossz) nyelvi játékra használják fel.

A „szót”, ha ez annak nevezhető, a *-szerű* képzőszerű utótaggal és az *-en* határozóraggal alkották, beleérezve az *egyszerűen* és a *nagyszerűen* szóalakokat. Igen ám, csak hogy ezeknek a szavaknak a *gy* és *sz* betűje csak a kiejtésben hangzik hosszú „c”-nek, tudniillik a mássalhangzók összeolvadásának törvénye az írásban nem érvényesül.

Vannak, akik még emlékeznek a televízióból arra a futballistára, aki egy másik gyógyszerre hívta fel a figyelmünket így: „*Az orrodat is tisztítsa*.” A nyelv helyes használatában járatos, jó ízlésű labdarúgók jogosan tiltakoztak a mondat ellen. A kijelentő és a felszólító mód ilyen durva felcserélése ugyanis a műveletlenséget terjeszti, és azt sugallja, hogy a futballisták általában műveletlenek. Arra pedig senkinek sincs joga, hogy a társadalom bármely rétegét eleve megbélyegezze.

Nos, az **ACCerűen** is az igénytelen nyelvhasználat megnyilvánulása. Pedig a gyógyszeripar már mutatott példát arra, hogy nem közömbös számára anyanyelvünk helyes használata. Bizonyára emlékszünk még

erre a felíratra: „A kockázatok és mellékhatások *tekintetében* olvassa el a betegájékoztatót, vagy kérdezze meg kezelőorvosát, gyógyszerészét!” Azóta a terpeszkedő, nyakatekert szöveg helyébe ez került: „A kockázatokról és a mellékhatásokról...”

Reménykedem abban, hogy az **ACC®** gyógyító hatását népszerűsítő mostani felirat helyett előbb-utóbb olyanokat látunk, amelyek a nyelvhelyesség és a helyesírás követelményeinek is megfelelnek.

Dóra Zoltán

Az üveg rejtélye

Kezembe került egy glossza, amelyben a szerző a vállalatánál rendezett Téli-ünnepségről ír. Időpontja az ötvenes évek. Főszereplője a Szakszervezeti Bizottság Titkára (természetesen nagybetűkkel!), akit röviden „csúcseszébé”-nek titulálnak – ily módon megszemélyesítve a szervezetet. Eme tisztas férfiú szívesen vállalta a hálás, csomagosztó feladatot, meg a vele járó vörös köpenyvet is. Érdeklődéssel olvastam a régmúlt történetet, amikor megakadtam egy szónál: *csúcseszébésüveg*. Gondolkozni kezdtem rajta, hogy miféle üvege lehet ennek a csúcseszébésnek; talán üdítőitalt hozott benne? Netán üvegtálról lehet szó, amiből majd nevetet húznak ki az ajándékok kiosztásakor?

Mit tehet az értetlenkedő ember? Tovább olvassa a sztorit. És akkor kitisztul a homály, megoldódik a rejtély; kiderül, hogy a Téli-ünnepséghez hozzátartozott egy püspöksüveg is, és a szó, amin fennakadtam, a csúcseszébé *süvege* volt.

Jó lenne Kosztolányi intelmét komolyan venni, azaz nem szabad az olvasót egy másodpercig sem bizonytalanságban hagyni!

Szabály ide, szabály oda: ilyen esetekben jó lenne a szóösszetételt egy kiskötőjellel elválasztani.

Hogy egy másodpercig se legyen a süvegből – üveg!

Láng Miklós

„Pattantyús Nyomtatott Áramkör Verseny” és társai

Az Országos Közoktatási Intézet Kiadói Központja nemrég a Nyelvtudományi Intézet nyelvművelő közönségszolgálatának állásfoglalását kérte az országos tanulmányi versenyek elnevezése kapcsán. Levelükben négy oldalon sorolják a hivatalos dokumentumokban, illetve az Oktatási Minisztérium honlapján szereplő versenyneveket és pályázatcímeket, amelyek „színes” helyesírási megoldásaikkal versenyre kelhetnek egy virágos tavaszi rét pompájával. A példák tanúsága szerint az egyetlen következetesen érvényesített helyesírási megfontolás az idegen mintára terjedő csupa nagy kezdőbetű, ami viszont alapelvnek több mint vitatható. A bizonytalanság fő oka az, hogy a helyesírási szabályzat is meglehetősen kurtán intézi el a kérdést. A 146. pont – amely a rendezvénysorozatok, társadalmi és politikai mozgalmak, programok stb. nevének írásmódjáról rendelkezik – megállapítja, hogy az ilyeneket **általában** kisbetűvel írjuk. Példái között szerepel az *országos középiskolai tanulmányi verseny* kifejezés is. Hozzáfűzi azonban, hogy az „intézményszerűeket” az intézménynevek mintájára (tehát nagy kezdőbetűkkel) kell írni. A 191. pont szerint az „Intézményszerű (rendszeresen ismétlődő országos vagy nemzetközi) rendezvények (...) nevét az intézményekével azonos módon szokás írni.” Varázsló, aki ezek után helyesen tud választani, mivel a helyesség kritériuma teljesen bizonytalan! Egyébként a két idézett pont szépen egymásra mutat, mint az ügyfelet vagy panaszt magukról lerázni igyekvő hivatalok. Vagyis nekünk kell döntenünk a rendezvény vagy jelen esetben a verseny „intézményszerűségéről” (a szabályzat példái között nincsen verseny vagy hasonló). Ha tehát a fő megállapításhoz tartjuk magunkat (mert pl. megfelelő illetékesség híján nem tudunk vagy nem akarunk dönteni a meglehetősen bizonytalan „intézményszerűség” dolgában), a szabályzat útmutatását követve a csupa kis kezdőbetű mellett maradunk. Ezt a „kivülállók” egyöntetű értetlenséggel szokták fogadni, amit a gyakorlat élesen bizonyít.

Felmerülhet még a versenyelnevezések „címszerűsége” is mint eligazító elv. Az egyedi címek írásszabálya szerint csak a kifejezés első szavának kezdőbetűje nagy. (Az OKI által javasolt javított elneve-

zések szintén ezt követik.) A versenyek elnevezése azonban nem minősíthető egyedi címnek, ezért a csupa kis kezdőbetűs megoldás még mindig jobb. (Van közöttük persze ilyen is, ezt az idézőjel jól érzékelteti: „*Polgár az európai demokráciában*”). Márkanévyszerű vagy fantáziánévi elemet is tartalmazhatnak, pl. *Gordiusz matematikaverseny* (az eredeti természetesen: „*Gordiusz Matematika Verseny*”).

A mellékelt listában sok egyéb helyesírási képtelenség és hiba is vidítja vagy bosszantja – vérmérséklete szerint – az olvasót. Az összetételek írására vonatkozó szabályokat sértik a következők: *Arany Dániel Matematika Verseny*, *Less Nándor Országos Földrajz Verseny*, *Kitaibel Pál Biológia Verseny* és számos hasonló. A „helyesírástudomány” csimborasszójának számító mozgá szabály most is megteszi a magáét. De fizikatanár legyen a talpán, aki az első lövéssel leküzd a „mozgó célt”, vagyis a „*Pattantyús Nyomtatott Áramkör Verseny*” helyett helyesen *nyomtatottáramkör-verseny*-re szólítja a nebulókat!

A tulajdonnevet is tartalmazó elnevezések külön figyelmet érdemelnek. A szabályzat által előírt formától nem térhetünk el. Tehát: „*Kazinczy-verseny*”, de a teljes nevet magukban foglaló elnevezéseket nem javasoljuk ilyen módon írni, mert annak kellemetlen helyesírási következményei lehetnek (*Szőkefalvi-Nagy Gyula-matematika-verseny* helyett inkább *Szőkefalvi-Nagy Gyula matematikaverseny*). Hasonló a helyzet, ha a teljes névhez jelzős szerkezet kapcsolódik (*Implom József-helyesírási verseny* helyett *Implom József helyesírási verseny*).

Van olyan elnevezés is, amelyet sűrített volta miatt nem is lehet (megnyugtatóan) helyesen úgy leírni, hogy teljesen egyértelmű legyen a jelentése. Az *Arany János balladamondó-verseny* kifejezésből nem fog kiderülni, hogy ott csak Arany-balladák szerepelnek-e a műsoron. Reméljük, a helyesírási szabályzat lassan egyre elkerülhetetlenebbé váló módosítása eloszlatja majd az egyes pontok körül borongó balladai homályt, mert a helyes döntéshez mindig tisztánlátásra van szükség (és nemcsak a helyesírási kérdésekben).

Kardos Tamás

Európai Unió – egyetemes világrend – anyanyelv

Az Európai Unió „a nemzetek Európája”, a közös házba minden nép a maga tudatával és értékeivel lép be. Alakul azonban a tágasabb egységesülő világ is, amelyet globálisnak neveznek, amelyet abroncsként fog egybe a gazdasági világrend, és amelyben nincs önmegőrzési biztosíték. Az Unióban mindenki a saját nyelvét beszéli, a globális rendnek globális nyelve van: az angol. Az EU arra biztatja polgárait, hogy anyanyelvükön kívül még két uniós nyelvet sajátítsanak el. „Globális” használatra azonban teljesen elég egy nyelv, az angol. A gazdasági univerzum fokozatosan megteremtí a szellemi univerzalizmust. A tudomány csak az egyetemes térben, egyetemes válaszokkal ér el eredményt. (A német tudósok többet publikálnak angolul, mint anyanyelvükön.) A posztmodern zeneművészetnek nincs nemzeti nyelve. A szórakoztatóipar a globalitás teljessége, nála „egyetemesebb” valami nincs. Vagy, ha van, az a terrorizmus. És az irodalom? A posztmodern irodalom leveti a nemzeti jelleget, legfeljebb nyomokban hagyja meg. De hiszen, mondják, a szerzők anyanyelvükön írnak. Klaniczay Tibor azonban kifejtette egy tanulmányában, már a hatvanas évek elején, hogy a nemzeti nyelvű írás és az írásmű nemzeti jellege elválhat egymástól, az előbbi megmaradhat az utóbbi nélkül is.

Ha minden, ami emberi, egyetemessé válik, mi marad önmagunk meghatározására? Az anyanyelvünk. „A nemzet és az anyanyelv elválaszthatatlanok egymástól, anyanyelvünk a nemzeti összetartozás legfontosabb ismérve. Vagyis anyanyelvétől, anyanyelve által magyar a magyar!” (Grétsy László: *Amerikai Magyar Szó* 2002. május 23–30.). Ravasz László, az

egykori református püspök is mondott olyasfélé, hogy a nyelv önmagában is maga a magyarság, a többi tényező talán nem is nélkülözhetetlen a nemzeti léthez. Ez kissé túlzott, például nem tekinthetjük nemzeti nyelvnek az olyan idiómát, amelynek nincs saját irodalma – de az irodalomnak is a nyelv az alapanyaga, abból építkezik.

Napjaink közéletében zajosan hirdetik a nemzeti gondolatot, lármás rendezvényeken idézik a magyar múltat, kultusza van a jelképeknek, a nemzethűtlenség vádjával lehet másokat megbélyegezni. Ebben a nemzeti zagásban alig hallani valamit a magyar nyelvről. A közélet nem akarja felismerni, hogy „anyanyelve által magyar a magyar”. Micsoda nyelvrömbölés folyik a nyilatkozatokban, szónoklatokban napról napra, óráról órára, szinte versenyez ebben a két közéleti front. Jogunk van számon kérni a nemzeti nyelv épsegét azoktól, akik a néphez szólnak! Annak ellenére, hogy a nyelv sorsa nem múlhat rajtuk, csak az egész nemzet elhatározásán: fenntartjuk-e a belső kommunikáció megbízható eszközeként. Ez természetesen nekünk a legfontosabb, de nem közböbs Európának és a nagyvilágnak sem. A népek közössége számára is jelentős érték, mert természete annyira különbözik a körülöttünk nagy területen beszélt más nyelvektől, és mert két és fél vagy három ezer éve önálló nyelv. Ha nem őrizzük meg teljesítményképességében, önmagához való hűségében, a többi nyelvvel egyenjogúként, azzal egyetemes („globális”) értéket is károsítunk. De akkor nem érdemeljük meg a fennmaradás kegyelmét. Akkor teljesezhetnek rajtunk Ady átkai.

Bán Ervin

Magyar értelmező kéziszótár

A XIX. és a XX. században jeles és nevezetes magyar értelmező szótárak születtek, így (hármát említve) a máig Czuczor–Fogarasiéként emlegetett, száztízezernél több szót tartalmazó A magyar nyelv szótára (1862–1874), az 1959 és 1962 között megjelent A magyar nyelv értelmező szótára I–VII. és az ezt mindössze tíz évvel követő Magyar értelmező kéziszótár (1972), amelyet ÉKsz.-ként szokás rövidíteni. (Száz évnél régebbi terve a magyar tudományosság-nak egy akadémiai nagyszótár elkészítése. Ennek szerkesztése jelenleg is folyik.)

A szavak értelmezése – amely az efféle szótáraknak nemritkán egyik buktatója – úgynevezett kifejtő értelmezéssel, kisebb részben rokon értelmű szavakkal vagy kifejezésekkel történt, s tegyük mindjárt hozzá: sikeresen.

A közelmúltban a kéziszótárnak második, átdolgozott kiadása jelent meg, amely a magyar szótáriródlom jelentős műve (ÉKsz.²). Már az említett elődje is az volt, amit bizonyít, hogy három évtized alatt kilenc kiadásban jutott el az érdeklődőkhöz. Az átdolgozás révén voltaképpen új szótár született, amely a magyar társadalmi és köz-műveltségi állapotok meglehetősen gyors változásának az anyanyelv szókincsében észlelhető tényeit is bemutatja, rögzíti; ugyanis mintegy ötezer új címszó került a szótárba. Természetesen a szókészlet peremterületi egyedeiből hagytak is el, hiszen a kéziszótár jelleget nem kívánták megváltoztatni.

A szóanyag jól mutatja az elmúlt évekbeli magyarországi élet számos új vagy éppen ismét életre kelt jelenségét, tárgyát: *ítélőtábla*, *tőzsde*, *tőzsdéguru*; egyébként a tőzsdével kapcsolatos újságnyelvi *medve* 'áresés, bessz' („Medve járt a tőzsdén”) csupán kohászati műszóként van meg. Az *ítélőtábla* szó annak idején (A magyar nyelv értelmező szótárában) *szoc e*, vagyis „a szocializmus építése előtt(i) nyelvhasználatban”) megjelölést kapott sok más társával együtt...

A sokféle (szó)újdontság között például új öltözködési szokások, mostanság használatos ruhadarabok is föltűnnek: *body* (kiejtése is jelölve van: [bádi], és a harmadik gyakorisági csoportba tartozik). És nem csupán ruha teszi az embert: *bodyzik*, *body-building*. (Az utóbíró! eszünkbe juthat a *lesifotós*.) Közlekedésünkben fontos az *autó*, van is számos vele kapcsolatos címszó: *autómosó*, *autórádió*, *autóriasztó*, *autóstáska* stb. Az autóversenyek világa is gyarapította a szókészletet, illetőleg a szavak jelentéseit. A *versenystálló* 'valamely autógyárhoz tartozó versenycsapat', maga az *istálló* szó is ugyanezt jelenti a sportsajtó nyelvében (nem a lovak szálláshelyét).

Nem is olyan régen használunk *bankkártyá-t*, *hitelkártyá-t*, s aki nek pénze van – egyesek szemében és bizalmas beszédében legalábbis –, az *király* 'jó, remek', ami nem *tökmindegy*.

Étlapunk is változott és változik, ehettünk például *kuszkusz-t* ('búzaraból készülő kásaféle'). A receptje talán az *internet-ről* is le-tölthető (*letölt* 'számítógépről valamilyen anyagot átvész') egy *mágneslemez-re*, nem sok *bit-et* foglal le, s elfér a *fájl-ok* közt a *winches-ter-en* (vagy *vincseszter-en*?). S amíg kinyomtatjuk, nézhetünk a számítógép *ernyő-jén* egy másik *ablak-ot*. Ilyesmi jellemzi a mai embert, talán nincs is mindebben *csúsztatás* ('szándékosan hamis kö-vetkeztetés'), bár ezt a szót nem leltem föl a szótárban, holott a *fel-vállal-lal* meg a *kötődés-sel* és másokkal egyívású (jelentésbeli, ille-tőleg használatbeli) fejlemény.

A szótár szerkesztői felhasználták a Magyar Nemzeti Szövegtár 150 millió szavas adattárát, amelynek alapján a gyakorisági adatokat is tudták jelölni. Az írói, költői szótárakban ez szokásos – például a Petőfi-szótárban –, de a fentebb említett szótárainkban efféle adatok nincsenek. Az ÉKsz.² öt gyakorisági csoportot jelez, egytől kétezerig terjed az elsőnek a rangsorbeli helye, az ehhez tartozó gyakoriság al-só határa 56 millió szó, s ez jól mutatja a nyelvhasználat gyakorlatát. A használat gyakorisága egy-egy szó fölhasználásához stílári szem-

pontból eleve bizonyos útbaigazítást jelent, hiszen a ritkább haszná-latú szó vagy kifejezés többnyire magasabb hírértéket hordoz.

A jelentések pontosabb és könnyebb kifejtését némelykor szem-lélteti is a szótár (*felfegyverez* 2. „nagy tudással van felfegyverez-ve”). Itt szükséges megemlíteni, hogy a mai Magyarország határain túl élő magyarságtól a szótár mintegy félezer mintaadatot is tartal-maz. Ezek kapcsán van kutató, akiben máris felvetődtek nyelvésze-ti-nyelvhelyességi és társadalmi-politikai kérdések, ami nem is cso-dálható, ha a szlovák, román és egyéb nyelvkörnyezeti hatások leg-különbözőbb és sokszor sajnálatos következményeire gondolunk, ám a szótárszerkesztők tudományos tisztessége aligha kérdőjelezhető meg az e csoporthoz tartozó szavak minősítési kapcsán.

A szavak minősítési rendszerében a szerkesztők az első kiadás-hoz képest jelentékeny módosításokat hajtottak végre. A címszavakat rétegnyelvi, szóhangulati és stílusminősítési jellemzéssel látják el. Néhány példa: vulgárisnak (*vulg*) a „kirívóan igénytelen beszédmódra jellemző, bántóan közönséges, alantas” használatban előforduló sza-vakat tartják, így némely korábbi efféle minősítés bizalmas (*biz*) vagy tréfás (*tréf*) lett, ilyen például a *fater*. Az argóhoz tartozó szavak hasz-nálatában történő elmozdulás eredményezte például a *csaj*-nak bizal-mas használatban (*biz*) rögzített 'lány, nő' jelentését. Az első kiadás-ban még vulgárisnak vagy durvának minősített szavak használatát is felülvizsgálva elkülönítették a *trágár*-nak tartható csoportot. (A példát talán mellőzhetni.) Új jelölések találhatók az informatikai szaknyelv (*inf*) és a szociológia (*Szocio*) csoportnyelvi szavaira (*fájl* ~ *file* 'adatállomány'; *norma* 'a társadalmi együttélés valamely szabálya').

Az ÉKsz.² közli a magyar szóragozás alapmintáit is. A magyar nyelv toldalékolásmódja (az igei személyragoknak, az idő- és módje-leknek, a főnévi viszonyragoknak, a birtokos személyjeleknek és a többesjeleknek az alapszóhoz való kapcsolása) néhány lapot kitevő táblázatok alapján állapítható meg. Például a *hajó* főnév többesjellel: *hajók*, a *bíró* hasonlóképp *bírók*. Az alapmintától való eltérések (tehát a *bírák* 'ítélkező személyek' változat) és egyéb kivételek a kéziszótár jelleg folytán nem találhatók meg. Alapos és teljes tájékoztatást e te-kintetben Elekfi Lászlónak Magyar ragozási szótára (Budapest, 1994) kínál, amely szótár egyébként a maga nemében egyedülálló.

A szótárak és nyelvtanok mindenkor a nyelvművelést szolgálták (akármilyen is a vélekedés a nyelvművelésről mint olyanról). Az értelme-ző szótáraknak (mint a helyesírási szabályzatnak és a hozzá tartozó szójegyzéknek) a nagyközönség szemében előbb-utóbb bizonyos rangja lesz. A XX. század második felében többnyire az a meggyőző-dés alakult ki, hogy az értelmező szótár(ak)ban, az akadémiai leíró nyelvtanban és a helyesírási szabályzatban lévő leírások, jelentések, használati jelzések hivatalosak, holott nincs is hivatalos (azaz: állami törvény szerinti) szótár, nyelvtan, helyesírás (ellentétben például a közlekedési szabályok gyűjteményével). Efféle fölfogást némelykor nyelvészek is képviselnek, ami abban nyilvánul meg, hogy úgy vélik: a szótárakhoz, helyesírási szabályzatokhoz és nyelvtanokhoz mint mintákhoz igazodó nyelvhasználatú, pontosabban az ezektől eltérően beszélő, fogalmazó embert bizonyos – divatozó kifejezéssel élve – kirekesztés, személyiségében való megbélyegzés éri. Valójában a szótárak és az előbb felsorolt társaik mindössze a nemzeti nyelv-használat tényeit rögzítik, mintegy átlagolva a jelenségeket. A kézi-szótárral kapcsolatosan immár napvilágra került kifogások ez utóbbi tárgykörhöz köthetők. Azonban az előző vonatkozásban az új kiadású kéziszótárnak is bizonyára kialakul bizonyos becse, s ha így lesz, ez aligha lesz kártható, hiszen e szótár a legjobb nyelvészeti-nyelv-művelési hagyományt folytatja, azt, amelyet szótáriródlomunk kiala-kulásának kezdetén a glosszák, majd a nomenklaturák és első szótá-raink, így Molnár Albert 1604-ben kiadott Dictionariuma megkezdett. (*Pusztai Ferenc főszerk.: Magyar értelmező kéziszótár. Akadémiai Ki-adó, Budapest, 2003. 1507 lap.*)

Büky László

Könyv a stíluselmzés elméletéről és gyakorlatáról

Szathmári István összefoglaló kötete, *A stíluselmzés elmélete és gyakorlata* 2002-ben jelent meg a Kodolányi János Főiskola kiadásában, nem sokkal *A magyar irodalmi nyelv és stílus kérdései* című kismonográfia után, amelyről lapunk 2001. évi decemberi számából értesülhettek olvasóink.

A most bemutatandó kötet Szathmári tanár úr több mint fél évszázados kutatói és tanári pályájának vázlatos kalauza is lehetne, mert bevezet bennünket mindabba, amivel a szerző rendszeresen foglalkozott, foglalkozik ma is: a stilisztika, közelebbről a funkcionális stilisztika elméleti kérdéseivel és a stíluselmzés gyakorlatával, illetőleg a magyar szépirodalmi, benne mindenekelőtt a költői stílus történetével. Azt már előzetesen is megállapíthatjuk, hogy érdemes volt az egyes dolgozatokat, amelyek a legkülönbözőbb helyeken (nyelvészeti és irodalmi folyóiratokban, konferenciaköteteken, emlékkönyvekben) jelentek meg, kötetbe rendezni, mert így együtt, egésként tudnak hatni, remélhetőleg mind szélesebb körben.

A vaskos könyv öt fejezetre tagolódik. Az első fejezet írásai körvonalazzák a funkcionális stilisztika lényegét, a stilisztika mai helyzetét, valamint a stíluselmzés elméleti hátterét. A második fejezetbe került tanulmányok a korstílus és a stílusirányzat fogalmát világítják meg, majd az egyes korstílusokat mutatják be konkrét elemzésekkel: a középkort az Ómagyar Mária-síralom, a reneszánsz korát egy Balassi-vers, a romantikát A vén cigány, a századfordulót Vajda János egyik verse jeleníti meg. A XIX. és XX. századi izmusokat, például a szecessziót Ady-versek, az impresszionizmust Tóth Árpád és Babits Mihály költeményei képviselik, az avantgárd stílus jegyeit József Attila költészetében követhetjük nyomon, a nyelv és a mondat, a szöveg „felbomlását” pedig az újabb költői stílusban, Weöres Sándor és Pilinszky verseiben kísérhetjük figyelemmel.

A könyv harmadik fejezete egy-egy műnek, illetve egy-egy író, költő életművének a vizsgálatát tartalmazza. Olvashatunk itt a Halotti beszédről mint nyelvi teljesítményről, a reformáció és benne a Vizsolyi Biblia nyelvi hatásáról, Kossuth nyelvről és stílusáról, Petőfi nyelvi hatásáról, Ady stílusforradalmáról, a „szép szavú” Móra Ferencről, Németh László stilisztikájáról és költői nyelvről, Márai Halotti beszédének alakzatairól, Weöres Sándor stílusújításáról, Pilinszky Apokrif című költeményének nyelvi-nyelvtani és stilisztikai sajátosságairól.

Ebben a fejezetben kapott helyet a Bereczki Gábort köszöntő elemzés, egy az ünnepelt által készített műfordításról (Vainö Linna: Tunteton sotilas, Az ismeretlen katona című regényéről), felidézve Szathmári professzor úrnak a Helsinki Egyetem vendégtanáraként végzett műhelymunkáját is. Itt olvasható az egykori mester, Bárczi Géza születésének 100. évfordulójára írt dolgozat is, amely nemcsak jellemzi Bárczi Gézát, a tudóst és a tanárt, hanem bemutatja nyelvész-méltóságát, nyelv- és stílusfelfogását (főként a Nyelvjárás és irodalmi stílus című tanulmány alapján), stíluselmzési módszerét (Az arany ember egy részletének elemzése nyomán), illetve a nyelvi esz-

ményről vallott felfogását, amelyet Bárczi Géza Nyelv-művelésünk című, 1974-ben megjelent könyvében fejtett ki részletesen.

Olvashatunk még ebben a részben a magyar sajtónyelv történetéről, a kisebbségi sajtónyelv sajátosságairól egy a kassai Kazinczy-napokon elmondott előadás írásos változatában. Meg arról a névtudományban és a stilisztikában is izgalmas kérdésről, hogy a földrajzi neveket milyen vonások teszik alkalmassá arra, hogy szimbólummá válhassanak, például Ady Endre költészetében.

A negyedik fejezetben rövid stíluselmzések találhatók, ezek a Kossuth rádió Édes anyanyelvünk című műsorában hangzottak el. Az ötperces adásidőben szépirodalmi művek közül egysoros verseket, egyperces novellákat lehetett bemutatni. Miniatűr művek elemzésével találkozhatunk itt újra, amilyen például Szemlér Ferenc Atomkor című költeménye: *Éltem / Félttem. Vagy Kányádi Sándor Játszva magyarul című sorsverse: Aki megért / s megértét / egy népet / megéltet.*

A képzők stílusértékéről tudósít régi nyelvi, népnyelvi példákat felidézve, a művészi szóképzés egységességét kiemelve, a „mert minden ellovan” Ady-sort középpontba állítva az egyik írás. „Szakállas” és új szavakról a másik, Weöres Sándor Szavak című versét elemelve. Hangszimbolikai sajátosságokat mutat be Aprily versében a harmadik; határozószók sugallta bizonytalanságot hoz elénk a negyedik, Nagy Gáspárnak egy sajátos verséről szólva: *a néha véletlen / a hát-ha reménytelen / a mégse bátorítalan / a mégis bizonytalan.*

Végül az ötödik fejezetben a Magyar Rádió Nyelvi Bizottsága számára készült nyelvi-stilisztikai műsorelemzések olvashatók, például a meteorológiai jelentésekről, a Krónikákról, a szegedi stúdió műsorainak nyelvről, sportműsorokról, a Gondolat-jelről és más műsorokról.

A terjedelmes kötet használatát megkönnyíti a névmutató, valamint a részletes tartalomjegyzék és a jól áttekinthető, könnyen átlátható szerkesztési, tagolási rend. Az egyes témakörök után feltüntetett bibliográfia pedig továbbvezeti az érdeklődő olvasót az adott szakterület irodalmába.

Ismereteket közöl Szathmári István könyve, de talán az eddigiekből az is kitetszett, hogy nemcsak ismereteket közöl, hanem értékrendet is képvisel, tanít és nevel, miközben olvasói számára megeleveníti a költői gondolatokat és ráérzéseket. Kalauz is a magyar nyelvben és a magyar irodalomban. A szerző emelkedett szaktudományos stílusa, az elemzések gondossága méltó a választott művekhez és témákhoz.

Végezetül kiknek ajánlhatnám ezt a stíluselmző kötetet? A szakembereknek, de nemcsak nekik. Mindazoknak, akiknek maga a szerző ajánlja előszavában: „az egyetemi és főiskolai hallgatóknak, mindenekelőtt a magyar szakosoknak, valamint a tanároknak és tanítóknak, de mindenkinek, akit anyanyelve, a magyar költészet és szép próza, valamint a rádiós stílus érdekel”. (Kodolányi Füzetek 16., Kodolányi János Főiskola, Székesfehérvár, 2002. 440.)

Heltainé Nagy Erzsébet

Zsigmond Győző játékoskönyvéről

Napi tapasztalatai alapján az ember néha kételkedik abban, hogy éppen a *Homo sapiens*-e a legmegfelelőbb név fajunkra. Annál találóbbrak érezzük az ilyen fajneveket: *Homo ludens*, *Homo loquens*, *Homo narrans*, *Homo significans*, ugyanis a játék, a beszéd, az elbeszélés, a jelek használata nem alaptalanul kiemelt vonásai az embernek. A nyelvi játékban pedig mindez együtt van: a játék öröme, a rejtvény megfejtésének elégtétele, a nyelv szokatlan dimenzióinak felfedezése.

Nem véletlen, hogy az erdélyi anyanyelvi mozgalom a Kőrösi Csoma Sándor Anyanyelvi Vetélkedővel, azaz a KAV-val kezdődött, Zsigmond Győző nyelvi játékaival, ötletes nyelvi leleményeivel. Előbb volt ő játékmester, mókamester, mint a bukaresti egyetem oktatója, és ezt a régi énjét máig nem tagadta meg. Valószínűleg maga is érzi annak a megállapításnak az igazságát, amelyet az olasz Mario Pei így fogalmazott meg: „a nyelv demokratikus – az irodalom arisztokratikus”. Ez azt is jelenti – mintegy felhívásként és bátorításként –, hogy a nyelvet mindenki

ugyanazzal az illetékességgel használhatja, és mindenki játszhat is vele. Sőt a nyelv alkotó, kreatív használatának alapja éppen a játék, a játékoság: a kisgyermek játékos ösztönét, szó- és nyelv-alkotó bátorságát kellene átmenteni az iskolába és a felnőttkorba.

A nyelvi játéknak nagy klasszikusai vannak a magyar irodalomban és az anyanyelv-pedagógiában, a nyelvi játékok gyűjteményeinek pedig szintén hagyományuk van a könyvkiadásban. Zsigmond Győző rejtvényei és vetélkedésre ajánlott játécai jó részt a szerző saját észjárásának, ötleteinek termékei. Vannak már ismerői a tanárkollégák körében, vannak hívei is, követői pedig leginkább a gyermekek, az a tanulói korcsoport, amelynek a könyvet is szánta. E kiadvánnyal a hívek, a követők, a játékbba, az anyanyelvbe felejtkezők tábora minden bizonnyal csak növekedni fog. (Nyelvi rejtvény, játék, verseny. Pallas-Akadémia, Csikszere, 2003.)

Péntek János

Kiss Lajos emlékezetére

Kiss Lajos, a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagja 2002. június 2-án töltötte be nyolcvanadik életévét. Ebből az alkalomból Gerstner Károly és Kiss Gábor válogatásában és szerkesztésében elkészült egy kötet az ünnepelt írásaiból *Szófejtés, szótárírás és nyelvtudomány-történet* címmel. Ennek nyomdai változatát azonban az ünnepelt sajnálatos módon már nem vehette kézbe, mivel 2003. február 16-án elhunyt. Így a könyv végül az ő emlékére rendezett tudományos ülésszakra, 2004. február 10-re jelent csak meg Budapesten, a Tinta Könyvkiadónál.

A 391 oldalas kötetet olvasva rendhagyó módon a publikációjegyzéket (363–380) néztem meg először. (A jegyzék Fehértői Katalin gondozásában és Zaicz Gábor szerkesztésében készült.) Ebből is kiderül, hogy nem volt könnyű dolguk a szerkesztőknek, mivel Kiss Lajos szer-teágazó és igen termékeny tudományos munkásságából nehéz lehetett válogatni (a jegyzék 403 bibliográfiai tételt tartalmaz, amelybe szótárszerkesztői tevékenysége nincs is besorolva). Erre két lehetőség is kínálkozott: vagy egy-két területről több cikket, vagy minden területről a legfontosabbakat kiválogatva szerkesztik meg a kötetet. A kötet összeállítói végül az utóbbi megoldás mellett döntöttek. Bár túlnyomórészt már megjelent írásokat tartalmaz a könyv, vannak benne eddig még publikálatlan cikkek is, például az *Újszerű nehézségek előtt a Nagyszótár szócikk-írói* címet viselő (262–264) vagy A magyar nyomtatott szótárak története című kiállításon 1998. november 27-én elmondott megnyitó beszéde (323–326).

Kiss Lajos kiemelkedő tudományos munkásságát a magyar nyelvtudomány, a hazai szlavisztika, a lexikográfia, továbbá a magyar és a nemzetközi névtudomány művelői egyaránt nagyra értékelik, de tudományos tevékenységét a nyelvészeken kívül a történészek, a néprajzosok, a földrajztudósok és a kartográfusok is számon tartják. A kötet jól reprezentálja Kiss Lajos munkásságának különböző területeit. Nem véletlenül lett a kötet legterjedelmesebb része az a két fejezet, amely a szófejtés elméleti (11–43) és gyakorlati kérdéseivel (45–158) foglalkozik. (Már legelső, a Magyar Nyelvben 1955-ben megjelent publikációja is szófejtéssel foglalkozott: a *pazarol* etimológiájával.) Eleteiről tudjuk, hogy aspiránsi éve alatt Kniezsa István és Hadrovics László mellett vált ruszisztából igazi szlavistává az 50-es években. 1957-től az MTA Nyelvtudományi Intézetébe került, ahol haláláig dolgozott. Itt azonnal a szótárírás lett a feladata, először Országh László irányítása alatt A magyar nyelv értelmező szótárának volt a munkatársa, majd a történeti-etimológiai szótár egyik szerkesztője lett, végül egyszemélyes tervmunka keretében írta meg a Földrajzi nevek etimológiai szótárát, amelyet a szakmai kritika és a nagyközönség egyaránt nagy tetszéssel fogadott. Ez utóbbinak első kiadása 1978-ban a könyvhétre jelent meg 5000 példányban, majd ezt követte további három kiadás, 1980-ban, 1983-ban és 1988-ban. A negyedik kiadás terjedelmét tekintve kétszerese az előbbieknél, s mindenekelőtt a történelmi Magyarország területén található, ma már határon túli területek földrajzi neveivel bővült a szótár, immár 13 300 szócikket foglalva magába. A szótár elkészítésekor Kiss Lajos a tudományos komplexitás jegyében a nyelvészeti, történet-tudományi, földrajzi, néprajzi, botanikai és egyéb kutatások szintézisével írta meg az egyes nevek magyarozatát. Emellett térképtörténeti kutatásokba kezdett, s azoknak tanulságaival egészítette ki az előbb felsorolt szaktudományos eredményeket. Ő maga így vall erről: „Névmagyarozataimban érvényesíteni igyekeztem a tudományok helynévfajtás legfontosabb alapelveit, amelyek szerint a vizsgált névnek nem a mai, hanem a legrégebb alakjából kell mindig kiindulni, számon kell tartani az alakváltozatokat, kapcsolatot kell keresni a földrajzi név és az általa jelölt földrajzi objektum között, figyelemmel kell lenni az egyes nyelvek névadási törvényszerűségeire, névrend-szerére, a névfajtási analógiák felsorakoztatásával kell megtámogat-ni, mert a jó etimológia legszilárdabb sarkkövei az analógiák” (360). A kötetben egyébként a földrajzinév-magyarozatokon kívül

Kiss Lajos
1922–2003

(161–244) a Földrajzi nevek etimológiai szótárának tervezete (267–280), valamint a negyedik kiadás kéziratának leadása és a megjelenés között megírt helynévetimológiák olvashatók (281–320). A sok közül egyet kiemelnék annak bizonyítékául, hogy Kiss Lajos mennyire figyelemmel kísérte a körülöttünk zajló eseményeket. Az *Okučani és ami körülötte van* című írásában (239–244) nemcsak a nyelvtudós van jelen, hanem az egykori tüzérhadnagy is. Idézem: „Jasenovactól Račinovciig a Duna legnagyobb jobb oldali mellékfolyója, a Száva a határ Horvátország és Bosznia között. Am a Száva nemcsak országokat választ el egymástól, hanem történetünkben, műveltségünkben, etnikumukban élesen különböző régiókat is.” Ezután a régió történelmének bemutatása következik, majd így folytatja: „A Jugoszlávia 1991. évi szétválása után kirobbanó fegyveres harcok ezt a vidéket sem kímélték meg. Az összes itteni Száva-híd elpusztult, az átkelőhelyeken megbénult a közlekedés. A béke

helyreállításában, a hidak újjáépítésében a magyar honvédség műszaki alakulatai is szerepet kaptak. Állandó szálláshelyük Okučani környékén van. Nevével nap mint nap találkozhatunk a nyomtatott és elektronikus sajtóban.” A Pozsega megyei Pszuny-hegység lábánál, a Szávától tíz-egynéhány km-re található település nevének etimológiája pedig a következő: „Nevét helyzetéről kapta. Alapszáva a szerb-horvát *kuka* 'horog, kampó' o- prefixumos származéka, az *okuka* 'kanyar' (gyakran *okuka reke* 'folyókanyar'), amelyből *okuk-jane* (többes szám) 'folyókanyarnál lakók' főnév, majd ebből *Okučani* településnév alakult.”

A sok szép és érdekes szófejtés némelyike gyermek- és ifjúkori emlékeket idéz. Kiss Lajos önéletrajzi visszaemlékezéseiből tudjuk, hogy 1936 nyarán Tiszadobon töltött néhány hetet, ahol gyakran felkapaszkodott a Tiszán lefelé úsztatók tutajokra. A tutajosok ruszinok voltak, akik még puliszkával is megkínálták a fiatal fiút (353). Bizonyára szerepe lehetett ennek a fiatalkori emlékeknek A *tutajfélek elnevezései a magyarban* című dolgozat megszületésében (121–128).

Nem feledkezzünk meg Kiss Lajos lexikográfiai munkásságáról sem, amely napjainkig ível. 1986-ban azt a feladatot kapta, hogy alakítsa ki az MTA Nyelvtudományi Intézete egyik legnagyobb, nemzeti jelentőségű vállalkozásának, a számítógépes alapon készülő A magyar irodalmi és köznyelv nagyszótárának (1533–1990) munkaközösségét, szervezze meg, indítsa el és irányítsa a munkálatokat. Gyakorlatilag élete végéig végezte ezt a munkát, az utolsó években a szótár tanácsadójaként segítette a munkálatok mindenkor vezetőjét és résztvevőit. Szellemi öröksége mind a mai napig jelen van a nagyszótárban. S bár ritkábban esik szó róla, fontosnak tartom megemlíteni Kiss Lajosnak egy másik, ugyancsak a Nyelvtudományi Intézetben készülő szótár számára végzett több évtizedes munkáját: az Új magyar tájszótár szócikkeinek lektorálását. A kötetben a Lexikográfia című fejezetben (247–264) olvashatunk a szótárírás elméleti és gyakorlati kérdéseiről.

Végezetül szeretném személyes emlékeimet is felidézni Kiss Lajosról. Bár élete a tudományos kutatómunka bűvöletében zajlott, fontosnak tartotta a fiatalabb nemzedékek nevelését, tudása átadását, pályakezdő munkatársainak szellemi irányítását. Egyetemi éveim után a Nyelvtudományi Intézetbe kerülve az a szerencse ért, hogy Kiss Lajos keze alatt dolgozhattam hét éven keresztül a Földrajzi nevek etimológiai szótárának munkálataiban, az etimológiai és szótár-téneti anyaggyűjtésben való közreműködőként. Ebben az időszakban közelről láthattam, mit jelent magas szintű tudományos munkát végezni. Kiss Lajos munkafegyelme, következetes és szigorú munka-beosztása, lankadatlan szorgalma és mindennap megismétlődő tudományos teljesítménye felülmúlhatatlan volt. Minőségi munkát várt el mindenkitől, de a legkevésbé elnéző önmagával volt. Magas, szálfagyeenes alakja mindannyiunknak hiányzik a Nyelvtudományi Intézet folyosóiról, könyvtárából és munkaszobáiból.

Posgay Ildikó

Gyergyócsomafalva helynévkincséről

Szülőföld, szülőváros, szülőfalu egy-egy hajszálgyökér életünkben. Ez a gyökér szorosabb vagy lazább, de emléke kitörölhetetlen.

Jómagam nem hagytam el Erdélyt, csak a Görgényi-havasok erdő-rengetegeinek tövéből, Gyergyócsomafalváról odébb költöztem Dél-Erdélybe, a Fehér megyei Marosújvárra. A házasság első éveiben, amikor valósággal pezseg az ember körül az élet, kevés idő jut a nosztalgiára. De telnek az évek, és egyre többször jut eszünkbe a szülőhely. Legalábbis én így vagyok, hogy gyakran szinte magam előtt látom a szülőházat, az udvar minden zugát, a jól ismert utcákat, a határ-részt, ahol arattunk vagy takartunk (szénát gyűjtöttünk), a nyaktörő málnászóhelyeket, a hegyi kaszálókat tele bódító illatú virágokkal.

Harmincöt évnyi elszakadás után a kötődés annyira erős, hogy valósággal „falok” mindent, ami szülőfalummal kapcsolatos. Így történt ez év (2003) őszén is, amikor az újságból megtudtam, hogy megjelent Gyergyócsomafalva monográfiájának első kötete **Rokaly József** Gyergyószentmiklóson élő középiskolai történelemtanár szerkesztésében.

A könyv minden fejezete rengeteg újat tartalmaz számomra, de talán a helynévtárát érzem magamhoz nagyon közel állónak. A 4479 lelkét számláló község (1997-es adat) helynévkincse rendkívül gazdag. A több mint 650 utca- és dűlőnév – helybeli kiejtéssel felsorolva – nekünk, laikusoknak ismeretgyarapító és emlékeket idéző, a történésznek, nyelvésznek pedig valóságos kincsébánya.

A monográfiából például megtudtam, hogy a falu első okleveles említése 1567-ből származik *Chyoma fflwa* néven tizenöt kapuval. Az utca neve, ahol születtem: Szoros utca, szintén szerepel már az 1567–1690-es évekre vonatkozó forrásokban. 1742–43-ban összeírták a gyergyószárhegyi Lázár grófok birtokait, és az adatok szerint akkor már kialakult a csomafalvi helynevek törzsanyaga. Az 1750-es számbavétel szerint vagik – azaz vándorok és kóborok – nevei is feltűnnek a faluban, mint *Raduly*, *Placsintár*, *Urszully*, *Olah*, *Jakobus*, *Porturah*, de ezek sem telekkel, sem szántóval nem rendelkeztek, csak néhány állattal, tehát nem neveztek el róluk semmit. Ellenben a *Csaták*, *Borsosok*, *Köllők*, *Rokalyok*, *Madarászok* Csomafalva tősgyökeres szabad székelei (lőfők, gyalogosok) voltak, akiknek telkeik, állataik voltak a faluban, s nevük feltűnik a Rákóczi vezette szabadságharc és az 1848–49-es forradalom és szabadságharc, valamint a két világháború hősi halottai között. Ennélfogva utcák, dűlők őrzik a nevüket.

Tovább böngészem a helynévtár betűrendes oszlopait. A monográfia szerint 1720–1848 között Csomafalván székel a Gyergyó széki Ál-

landó Tábla, és ott volt a széki börtön is. Az olyan helynevek, mint az *Akasztófáknál*, *Kén úttya* valószínű, hogy a fenti adatokkal kapcsolatosak. De már egész biztos, hogy a *Hámor pataka*, *Hámor ódala*, *Hámori Jánosnál*, *Fűrészem pataka*, *Malom utca*, *Egett malomnál* stb. helynevek a faluban még az 1642 előtti vashámorokra, a XVII–XVIII. században a zakatoló fűrészmalomokra, a nagyszámú lisztesmalomokra, kásátörőkre, a gőzmalomra (1904), a hengeres malomra utalnak, amelyek mind a polgárosodás velejárói voltak.

Külön említést érdemel az *Aranyász* erdőrésze neve. Ez már Pesty Frigyes 1864-es gyűjtésében is előfordul *Aranyász és vissza folyo patak*ok köze néven. Valóban, a XIX. század elején azon a helyen aranytartalmú andeziteket találtak, de olyan kis mennyiségű nemesfémekkel, hogy a tartalékokat meghatározatlan időre zárolták.

A dűlőnevek között feltűnnek olyanok, mint *Papénál*, *Szentegyház úttya*, *Kápolna úttjánál*, *Festett vagy Cifra keresztfánál*, *Egyházé*, *Kereszteknel*, *Kántorénál*. Ezek mind szülőfalum hitű katolikus közösségére utalnak.

A helynévtár még tovább vallatható. A *Kösségkútyánál*, *Csonka Kati kúpjú*, *Küpnél* Csomafalva közkincsét, a borvizet juttatják eszünkbe.

A megfigyelés, a nyelvi lelemény alkothatta az *Üvegcsúrnél* helynevet. Ez is új keletű. Az elnevezés nagy ablakú, vendéglőnek épített, de mára már kocsnává vedlett épület környékére utal.

Színfoltot jelentenek azok a helynevek, amelyeket természeti jelenségekről, növényekről, állatokról neveztek el: *Hidegpataknál* (utcanév), *Setét rét*, *Kötöm mezeje*, *Kégyós ponk* (kaszálók), *Csóré tető*, *Hegyes*, *Medve-fő*, *Medveleső*, *Szarvasgödör* (erdők), *Veres virág* (kaszáló), *Szeder pataka* (utcanév).

A tájnyelvi elemeket tartalmazók sem ritkák: *Hátissó Délhegy*, *Pás-tos út*, *Garádics patakánál*, *Kégyós ponk*, *Sírlőd* (megtérő) stb.

Amióta a történelem „pálfordulása” úgy hozta, hogy a hatóságok malmainak gyorsabb, de inkább lassú őrlésétől függően a falusi ember próbálja visszaszerezni ősi birtokait, a dűlőnevek nemhogy eltűnnének, hanem poros iratcsomókból vagy az emlékezetből előkerülve, reneszánszukat élik. Ez így természetes. S még fontosabb volna, ha a sokatmondó helynevek soha nem merülneek feledésbe. Láthatatlan fonálként hálózta be egykor elődeink életét, s féltésünkkel hajszálgyökereink egyik nyúlványát őrizzük meg, adjuk tovább.

Szöcs Rozália
(Marosújvár)

Nem is nehéz a helyesírás

Valóban nem lesz nehéz eligazodnia a helyesírási szabályok közt annak, aki figyelmesen áttanulmányozza Vass Antal fenti című könyvét. Az elsősorban a fiatal nemzedék számára készült összeállítás könnyed stílusban, játékosan, olvasmányosan tárja az olvasók elé a szabályokat, feladatokat és azok megoldásai kísérletében. Szükség van ilyen útmutatásra, mert: „minden közéleti fórumon a határainkon túl élők államaitól féltik a magyar nyelvet, jóllehet mindenekelőtt idehaza kellene jobban vigyáznunk rá” (151.). Beszéd közben nem tűnnek fel annyira a helyesírási szabályok ellen elkövetett hibák, írásunkban azonban maradandó nyomot hagynak; ezt tapasztalhatjuk a hivatali levelezésben, a tájékoztató feliratokban, a használati útmutatókban, ismertetőkből. A kommunikációs eszközök fejlődése, tökéletesítése maga után vonta a fogalmazás, a helyesírás elhanyagolását azon túlmenően, hogy az önálló gondolkodásról való leszoktatás veszélyével is jár. Nem lehet eléggé hangsúlyozni, hogy az olvasásnak milyen nagy jelentősége van a stílus, a szó-kincs, a fogalmazás és – nem utolsósorban – a helyesírás fejlődésében is.

A szerző végigvezeti olvasóit a betűrendbe sorolás, a kiejtés szerinti, a szóelemző, a hagyományos és az egyszerűsítő írásmód szabályain. Kitér – többek közt – a magánhangzók és a mássalhangzók időtartamának jelölésére, minőségi változásaira, a *j* hang kétféle írásának szabályaira. A különírás és az egybeírás helyes alkalmazása kapcsán a mellé- és alárendelő szókapcsolatok, összetételek, a minőségjelzők, a határozók, a birtokos, a névutó szókapcsolatok és összetételek stb. írásmódját ismerjük meg. A könyv eligazít a kezdőbetűk, a tulajdonnevek (személy- és földrajzi, táj- és intézménynevek, márkanevek stb.), valamint az idegen szavak helyesírási szabályai közt. Foglalkozik a szerző az írásjelek, a rövidítések és a mozaikszók írásával is. A könyv a korszerűségi követelményeknek is megfelelően tartalmazza a

technikai újítások, az informatikai, számítástechnikai, gazdasági, vállalkozói szakkifejezések írásmódját. Nem maradnak ki a jelentésváltozások (*eladó lány*, *eladólány*), a többszörös szóösszetételek, a kis és nagy kezdőbetűk, az elválasztás szabályai sem.

A helyesírási szabálymagyarázatokat gyakorlószövegekkel szemlélteti a szerző. A szövegek műfaja a lehető legváltozatosabb: mesék, mitológiai történetek (Pandora szelencéje), bibliai események (Krisztus Pilátus előtt), irodalmi alkotások (Arany János: Rozgonyiné) váltakoznak természetleírásokkal (Miért alszanak a fák?), egészségügyi tanácsokkal, történelmi ismeretekkel (A tatárjárásról, Szondi, A Rákócziak), tájleírásokkal (A Hortobágy két arca), szórakoztató történetekkel stb.

A gyakorlatok szövegében a helyes és a hibás szóalakok egyaránt előfordulnak, ezek közül feladatként ki kell választani az íráshibákat. Valamennyi gyakorlószöveget a következő oldalon további példák helyes alakban történő felsorolása követi, majd a szövegben előforduló kiemelt szavak helyesen írt alakját találjuk a feladat megoldásaként. A szerző ezeket vastag betűs szedéssel külön is feltünteti. Így a helyes megoldások azonnal megtalálhatók, nem kell azokat hosszadalmasan keresgélgni.

A kiejtés, a szóelemzés, a hagyomány és az egyszerűsítés alapelvén nyugvó magyar helyesírás világában nem is olyan nehéz, csak meg kell tanulni a szabályait! Ehhez nyújt hasznos segítséget Vass Antal könyve, amely egyaránt felhasználható az iskolai oktatásban éppúgy, mint a felnőttképzésben ismereteinek a továbbfejlesztésében. (Vass Antal: *Nem is nehéz a helyesírás. Szabályok, feladatok, megoldások. Athenaeum 2000 Kiadó, Budapest, 2003.*)

Rubóczky István

A szerelem nyelve

100–150 éve igencsak divatoztak az ún. szerelmi levelezők. Aki kimásolta belőlük a levélmintát, csak a megszólítást kellett „magán-erőből” beírnia. *Drága Juliskám, Mariskám* helyett pl. *Drága Mucus!*

A minták az adott kor vagy egy korábbi kor szentimentális verseiből, regényeiből vették át fordulataikat. A valóságban a szerelmesek csevegése a köznapi nyelven zajlott. Minél közelebb kerültek egymáshoz, annál ritkábban mondtak szóvirágokat. A legmeghittebb pillanatokban a közlendő már a lényegre „csupasult”: *Szeretsz? Szeretlek. Légy az enyém! A tied vagyok.*

Érzelmek kifejezésére a műveltségtől függően versek, ill. nóták, táncdalok szolgálnak bőséges forrásul. Ma már a világhálón is találhatók a szerelmesek „kommunikációját” előmozdító oldalak. A közeljövő zenéje, hogy az sms-ek az udvarlás miféle stílusait alakítják ki. Elszomorító viszont, hogy egyes filmek, videók, sajtótermékek jóvoltából – azaz „rosszvoltából” – a szerelmi bájcsevejt a pornográfia szókincsébe tartozó durva szavak is tarkítják, azaz inkább szennyezik. Ma már a kipontozás sem dívik. Mi itt a Rádióban még tartjuk magunkat a hagyományhoz. Így adjuk közre a párkapcsolatok kiüresedését, a szerelmes érzések elhalását példázó – sajnos, nem ritka – párbeszédet:

Kisanyám, gyere velem pont pont pont. – Hapsikám! Megdumáltál.

Gyárfás Endre

Az anyanyelvi mozgalom eseményeiből

Babits Mihály nyelvhasználati verseny

Anyanyelvi versenyek sorába illeszkedik már hét éve a *Babits Mihály nyelvhasználati verseny*. A Ciszterci Rend Pécsi Nagy Lajos Gimnáziuma szervezi nagy odaadással (Kalász Gyula igazgató-helyettes vezetésével) Babits Mihálynak – az iskola volt növendékének – születésnapján. A verseny alapítója is egy „öregdiák”, a jelenleg Bázelen élő László Károly (Péchy Blanka unokaöccse); résztvevői a Babits nevét viselő gimnáziumok, a baranyai középiskolák, a katolikus gimnáziumok és a szervező gimnázium kolozsvári testvériskolájának jelentkező tanulói.

A program rövid ünnepi műsorral indul az iskola folyosóján elhelyezett Babits- emléktáblánál. Ezt követően a díszteremben megkezdődik a három részből álló verseny. Az első fordulóban négy – előre megadott – Babits-versből egyet kell elmondaniuk a versenyzőknek. A második feladat egy – Babitstól vagy Babitsról szóló – próza szöveg értő felolvasása. Mindkét esetben azt vizsgálja a zsűri, hogy a versenyzőnek milyen a „kiállása”, hogyan tudja a tiszta hangképzést, a helyes hangsúlyt, hangerőt, hangmagasságot, hangszínt, a beszédtempót, a ritmust a modorosságoktól mentes tolmácsolás szolgálatába állítani. A második napon egy előre megadott Babits-regény (vagy a Jónás könyve) alapján szóbeli beszédet (vád-, védőbeszédet, véleménykifejtést) kell rögtönözniük az egyik szereplő „bőrébe bújva”. Sok kiemelkedően szép versmondást, értelmes felolvasást hallhatunk, de a legnagyobb élvezetet mindig a rögtönzött szóbeli beszéd nyújtja. Ezekben nyilvánul meg leginkább a résztvevők fantáziája, nyelvi kreativitása, előadókészsége. Sok neves közéleti szereplőt megszégyenítő logikával, találékonysággal művelik a diákok az élőszóbeli nyelvhasználatnak e legmagasabb rendű műfaját. A zsűriben egyetemi, főiskolai oktatók és az Anyanyelvpolók Szövetségének elnökségi tagjai (Bencédy József, Bözsöny Ferenc, Wacha Imre, Rónaky Edit) vesznek részt.

A három részfeladat összesített eredménye adja a sorrendet: egy I., két II. és három III. díjat (jelentős pénzösszeget) nyernek a legjobbak. Az ünnepélyes – értékelő – eredményhirdetésen minden résztvevő kap egy erre az alkalomra megjelentetett értékes könyvet, megajándékozzák az iskola évkönyvével, Fehér/Fekete című újságjával.

E jó hangulatú, tartalmas rendezvényen barátságok kötődnek, erősödik az anyanyelv ügyéért érzett felelősség.

Rónaky Edit

A Péchy Blanka anyanyelvi munkaközösség tevékenységéről

Már egy éve működik ez a területi jellegű munkaközösség balatonboglári központtal. Létrehozói Fonyód, Balatonboglár, Balatonlelle, Balatonszárszó, Balatonszemes közép- és általános iskoláinak tanárai. A társaság célja, hogy anyanyelvünk ápolását és védelmét az iskola falain kívülre is kiterjesszék. Nyilvános versenyek és előadások szervezésével próbálják elősegíteni a szókincs, a kifejezőképesség, a kapcsolatletteremtő képesség fejlődését, a nyelvi kultúra ápolását, a nyelvi gyökerek megerősítését. A média bevonását, a helyi újságok, a kábeltévék informálását kiemelten fontosnak tartják, s a tagok egyéni feladatukként vállalták mindezt el.

Vannak elkülönített és együttesen is végzett feladatok, tevékenységek, ez utóbbihoz tartozik például az évenként egy-két alkalommal megrendezett közös találkozó, ahol a szükséges munkafeladatokat, teendőket beszélnek meg.

2003 áprilisában anyanyelvi napot tartottak, ahol Balázs Géza előadása után nyelvi csapatjátékok, valamint illemtani szituációs játékok tették emlékezetessé a találkozót és gazdagabbá a játékosok nyelvi és illemtani ismereteit.

2003 novemberében kommunikációs versenyt rendezett négy iskola csapata. Az előadó Kernya Róza tanárnő volt, aki ifjúsági regényekből idézve a könyvek kommunikációs hatásáról beszélt. A verseny középpontjában egy ifjúsági regény állt – Hollós Korvin Lajos: Vöröstorony kincse –, amellyel még a Rákóczi-évforduló előtt is tisztelegtünk. E könyv elolvasása kapcsán többféle területen mérheték össze képességeiket a csapatok: fogalmazás, kifejező olvasás, játékos vetélkedő (amely a mű tartalmára és szókincsére épült), valamint jelenetek bemutatása a műből. A gyerekek jól érezték magukat, és még tanulhattak is a játékos versenyen. Sokat emelt a vetélkedők fényén az előadók remek, ugyanakkor a diákok életkorához alkalmazkodó előadása.

Külön köszönet illeti meg a balatonboglári városi önkormányzat kulturális bizottságát, mivel mindkét rendezvényt támogatta, hogy többet tehessünk édes anyanyelvünkért.

Fejes Lajosné
(Fonyód)

Új szavak, kifejezések (30.)

Az új értelmező kéziszótárban nem található szavakból és kifejezésekből nem kivétel nélkül a legelső előfordulásokat szemléljük. Várjuk olvasóink javaslatait is!

artmozi – a *művészmozi* újabb (jelentésében újat nem mondó) megnevezése. Pl. „*Artmozi* fejlesztésére a pályázók 50 millió forintot ... igényelhetek” (Népszabadság, 2003. július 24.).

flipchart (tábla) – összetelható lábakon álló fehér tábla, amelyre papír, grafikon, ábra stb. függeszthető fel, s amelyre speciális filctollal (később letörölhetően) írni is lehet. Javasolt magyar változata: *filctábla*.

kamionstop – a teherautó-forgalomnak bizonyos időszakban (főleg nyáron) hétvégeken és ünnepnapokon központilag elrendelt szüneteltetése.

kódolt beszéd – nem szó szerinti, burkolt, célzatos beszéd. Pl. „*kódolt rasszista közbeszéd*” (Élet és Irodalom, 2004. január 2.). Töbör változata: „ha antiszemita *kódot* idéz valaki, akkor nem anyázni kell, hanem szólni” (Hócipő, 2004. március 31.).

médiapark – az országos közszolgálati médiumok – tervezett – közös telephelye, stúdióinak, irodaépületeinek összessége.

múzeumfalu – régi falusi házak és egyéb építmények helyben megőrzött vagy megőrzési, kiállítási céllal áttelepített csoportja. A svéd *skanzen* szó magyar megfelelője. Pl. Vasi *Múzeumfalu* (intézmény Szombathelyen). (Megkülönböztetendő a *falumúzeum*-tól, amely valamely falu történetének, néprajzának emlékeit őrző, bemutató gyűjtemény vagy ennek helyisége.)

orriercing – az orr átfúrásával rögzített ékszer (gyöngy vagy gyűrű).

országkártya – egyfajta turistabérlet, amely egy adott országban közlekedési eszközök, kulturális rendezvények stb. kedvezményes igénybevételére jogosít. L. még: *városkártya*

parás sms – (ismerkedésnél) paramétereiket (kor, magasság, súly) tartalmazó rövid szöveges üzenet. Pl. „*Parás sms-t kérek*”.

parazitaprogram – olyan számítógépes (vírusos) program, amely tulajdonosának tudta nélkül működik, s olyan parancsokat hajt végre, amelyekről a tulajdonosnak nincs tudomása (Magyar Nemzet, 2004. márc. 1.). L. még: *tárcsázóprogram*

sík ideg – nagyon ideges (állapot). Pl. „*Anyám sík ideg volt, amikor megtudta...*”

sodrófolyosó – vízmedencében erős, többnyire körkörös mozgású vízáram, az élmenyűrdők tartozéka (Népszabadság, 2004. ápr. 5.).

spam (e.: szpem) – internetes levélszemét; kéretlen küldemény.

tárcsázóprogram – egyfajta parazitaprogram, amely tulajdonosának tudta nélkül emelt díjas telefonszámokat hív, ezzel növelve a telefonszámlát. L. még: *parazitaprogram*

üzenetke – az sms-re alkotott magyar szó.

városkártya – egyfajta turistabérlet, amely egy adott városban (rendszerint fővárosban) közlekedési eszközök, kulturális rendezvények stb. kedvezményes igénybevételére jogosít. L. még: *országkártya*

B. G.

balazsge@due.hu

Szerkesztőségünkbe beérkezett nyelvészeti kiadványok

Adamik Tamás – A. Jászó Anna – Aczél Petra: *Retorika*. Osiris Kiadó, 2004.

Adamikné Jászó Anna: 33 téma a szövegértő olvasás fejlesztésére. Holnap Kiadó, 2004.

Anyanyelvi konferencia – 2003. december 1. Összeállította: Bognár Nándor. Magyar Rádió Rt. Oktatási Osztály, Budapest, 2003.

Bódi Zoltán: *A világháló nyelve. Internetező és internetes nyelvhasználat a magyar társadalomban*. Gondolat, Budapest, 2004.

Cs. Jónás Erzsébet: *Ismerkedjünk a szemiotikával*. Nyíregyháza, 2004.

Cs. Nagy Lajos: *Lexikológiai vizsgálatok Medvesalján*. Liliom Aurum, Fórum Kisebbségkutató Intézet, Komárom-Dunaszerdahely, 2003.

Csermely Tibor könyve. Nyíregyháza, 2004.

Király Lajos: *Nyelvjárási és névtani vizsgálatok Somogyban. Örökség*. Kaposi kiskönyvtár 24. Kaposvár, 2003.

Kossa János: *Kettős idegenségben. Válogatott nyelvművelő írások*. Timp Kiadó, Budapest, 2003.

Nagy L. János (szerk.): *Implom József helyesírási verseny 2002–2003. Retorika, Márai, helyesírás. Tanulmányi versenyek CD-sorozat*. Nemzeti Tankönyvkiadó, 2004.

Péntek János: *Anyanyelv és oktatás*. Pallas-Akadémia Könyvkiadó, Csikszerteda, 2004.

Pusztay János: *Búcsú váramtól*. Savaria University Press, Szombathely, 2004.

Unti Mária: *Csallóköz földrajzi nevei – Dunaszerdahelyi járás*. Dunaszerdahely, 2002.

A Bárczi Alapítvány hírei

A IV. Bárczi Géza Emléknapon, 2003. november 19-én Bárczi-harang díjban részesült:

Dr. Elekfi László kandidátus kiemelkedő tudományos életművéért, a magyar köznyelvi kiejtésért végzett áldozatos munkájáért; kitartó, alapos tévkénykedéséért, amellyel 15. magánhangzónkat, a zárt *ë*-t beillesztette a magyar nyelv szótárába, nyelvünk toldalékolási rendszerébe és a magyar hangkapcsolatok feldolgozásába;

Dr. Wachá Imre egyetemi adjunktus, főiskolai docens kiemelkedő nyelvtudományi életművéért, a magyar köznyelvi kiejtésért végzett áldozatos munkájáért; a magyar beszéd magas szintű tanításáért, gondozásáért, tanári működéséért, benne 15. magánhangzónknak, a zárt *ë*-nek kiejtésbeli tanításáért.

HÍREK

200 éve, 1804. március 26-án halt meg **Kempelen Farkas**, a „mekhánika” nagy mestere, a fonetika úttörője, akinek szerepe volt 1780-ban a nagyszombati egyetem Budára költöztetésében.

2004. március 31-én **Vizi E. Szilveszter** akadémikusnak, az MTA elnökének kezdeményezésére *Anyanyelvünk Európában* néven megalakult a Magyar Tudományos Akadémia Elnöki Bizottsága, amelynek tagjai között nyelvészeket kívül más tudomány-, sőt művészeti ágaknak akadémiai szintű képviselői is megtalálhatók. A 23 tagú bizottság elnöke **Kiss Jenő**, az MTA levelező tagja, tagjai között ott találjuk **Grétsy Lászlót**, **Jókai Annát**, **Keszler Borbálát**, **Kiefer Ferencet**, **Lator Lászlót**, **Péntek Jánost**, **Ritoók Zsigmondot**.

Az idén harmincholcadszor megrendezett *magyar nyelv hete* központi megnyitója április 20-án volt Miskolcon. Az országos rendezvénysorozatot **Hiller István**, a nemzeti kulturális örökség minisztere, **Vizi E. Szilveszter**, az MTA és a TIT elnöke és **Grétsy László**, az Anyanyelvápolók Szövetségének elnöke nyitotta meg. Miskolcon és a megyében **Bíró Ágnes**, **Grétsy Zsombor**, **H. Tóth Tibor**, **Kemény Gábor** és **Szűts László** tartott előadásokat.

A *magyar nyelv hete* Vas megyei rendezvénye Szombathelyen április 29-én délután a Magyar Nyelvstratégiai Kutatócsoport munkatársainak előadásaival kezdődött. **Balázs Géza** a nyelvi változásokról, **Minya Károly** a nyelvújításról, **Zimányi Árpád** az idegenszerűségekről, **Domonkosi Ágnes** a megszólításokról, **Dede Éva** a kérdőszó mondatbeli helyéről adott elő. Ez alkalommal rendezték meg a kutatócsoport harmadik vidéki konferenciáját is.

70 éves az *ELTE Néprajzi Intézete*. 1934. május 8-án kelt a vallás- és közoktatásügyi miniszter irata, amely a Pázmány Péter Tudományegyetemen néprajzi tanszék létesítését írta elő. Az eltelt 70 évre emlékeztek május 17-én az ELTE Néprajzi Intézetében.

Hat szekcióban augusztus 29–31. között a Magyar Tudományos Akadémián rendezte meg az MTA Nyelvtudományi Intézete és a Magyar Nyelvtudományi Társaság a *VII. Nemzetközi Magyar Nyelvtudományi Kongresszust*. A korábban rendszeresen megszervezett kongresszusok folyamata 1994-ben szakadt meg.

Dr. Rónai Béla címzetes egyetemi docens a Baranya Megyei Közgyűlés „*Felsőoktatási és tudományos díja*” kitüntetésben részesült munkássága elismeréséül.

Idén százéves a *Magyar Nyelvtudományi Társaság!* A társaság méltó módon szeretné megünnepelni a centenáriumot, előtte azonban arra kéri tagjait, hogy – amennyiben értesítési címük megváltozott – közöljék azt a társaság titkárságával.

PONTÓZÓ

Mindenekelőtt a 2004. évi 1. számunkban közzétett rejtvények helyes megfejtését adjuk meg.

I. Betűkapcsoló. 1. Kemence. 2. Ecuador. 3. Régente. 4. Eltörik. 5. Kristóf. 6. Firenze. 7. Elmekór. 8. Rokonok. 9. Kóstoló. 10. Órarend. Az első függőleges sorból összeolvasható regény-cím: Kerek Ferkó. A mű szerzője az idén 125 éve, 1879. július 2-án született Móríc Zsigmond.

II. Szó-ját-szó. 1. Számlaszám. (Sokan ezt küldték be: tolató. Ez azonban az o kétféle hangértéke miatt nem szótagpalindrom.) 2. Tapéta. 3. Szegfűszeg. 4. Kaláka. 5. Idei. 6. Megremeg. (A kereke nem szótári alak.) 7. Papofa. 8. Dalárda. 9. Egyszer-egy. 10. Kadarka.

III. Keresztül-kasul. 1. Csacsog. 2. Szerves. 3. Aluszik. 4. Habcsók. 5. Korszak. 6. Helikon. 7. Heveder. A keresett költő Czuczor (Gergely), az író Herczeg (Ferenc).

IV. Helynévanagrammák. 1. Délceg → Cegléd. 2. Nercedbe → Debrecen. 3. Kék mecset → Kecskemét. 4. Nyelete → Letenye. 5. Lecke → Kecel. 6. Darud → Dudar. 7. Degesz → Szeged. 8. Kondos → Kondoros. 9. Fiókos → Siófok. 10. Szóda → Aszód.

V. Illés Sándor a nyelvről. Mint legféltettebb kincsünket, úgy őrizzük azt a nyelvet, amelyre jó anyánk tanított bennünket!

Azok közül az olvasóink közül, akik megfejtésükkel megszerezték a sorsolásban való részvételhez szükséges 75 pontot, ezúttal a következők részesülnek könyvjutalomban: Balassi Bálint Gimnázium, „Aranyosok” köre, Balassagyarmat, Deák Ferenc u. 17. (2660); dr. Búza Márta, Kunfehértó, Rákóczi u. 13/A (6413); Danka Margit, Budapest, Kossuth Lajos u. 2/A (1053); Kovács Sándor, Pécs, Keszüi út 81. (7632); Schäffer Csilla, Székesfehérvár, Fürdő sor 5. (8000); Szukics Zsolt, Nyíregyháza, Újszőlő u. 17. (4400); dr. Tar Gizella, Budapest, Szent István tér 11/B, IV. em. (1051); Varga Andrásné, Pécs, Bocskai u. 54. (7629); Varsányi Viola, Szentendre, Áprily tér 2. (2000); Wagner Alfréd, Budapest, Attila u. 150. (1047). Nyereményükhöz szívből gratulálunk!

A Pontozó új feladatai

I. Rejtőzködő helységnevek. Természetesen csak addig rejtőzködni, amíg olvasóink rájuk nem találják a meghatározások alapján. Ezek szinonimái ugyanis elvezetnek a megoldásig. Minden megtalált helynév 2 pontot ér, a teljes megfejtés tehát 20-at.

1. Sej, őkelme szülésznő!
2. Vén házhely:
3. Felső-Tisza vidéki gólya hajléka:
4. Végtaghiányos:
5. Dűledék hajigál:
6. Szerecsenfekehely:
7. Fináncfamilia:
8. A háziszárnyason deszka:
9. Ázsio szurdoka:
10. Érzékszerv véredénye:

II. Halálos szerelem. A cím ezúttal a rejtvényünkbeli történelmi regény egyik fő szálára utal. Olvasóink az ábra vízszintes sorainak helyes kitöltése után az első és az utolsó függőleges sorban a regény két alakjának nevét találják meg. A két regényalak nevére (10 pont), továbbá a mű címére (5 pont) és szerzőjük nevére (5 pont) vagyunk kíváncsiak. A megfejtés együttes pontértéke tehát 20.

1. 1796–1874 között élt belga statisztikus, csillagász, fizikus
2. A spanyol örökösödési háborút lezáró béke elnevezése
3. Neurocyta
4. Idősebb vérrokon
5. Fehér virágú évelő növény
6. Somogyi település (7987)
7. Wagner-opera
8. Énekes, táncos exkluzív rendezvény
9. Gyakorlati ember

III. Két aszparanta. Azért *aszparanta* a nevük, mert ahogy az *eszperente* nevű nyelvi játékban minden szóban csak *e* magánhangzó szerepel, itt mindegyikben csak *a*. Két meghatározást adunk. Mindegyik meghatározásra olyan szót kell keresni, amelyben a magánhangzók közül csak *a* található. Ha olvasóink megfejtése helyes, akkor a beírt szavak kezdőbetűit fölülről lefelé összeolvasva – és szükség esetén további *a* magánhangzók-kal kiegészítve – mindkét meghatározássorban egy értelmes szót olvashatnak össze. Megfejtésül ezt a két szót kell beküldeni! A helyes megoldásért 8–8, azaz összesen 16 pont jár.

A) 1. Rejteget:	B) 1. Deszka:
2. Gyom:	2. Ábra:
3. Együgyű:	3. Tehetős:
4. Gyötör:	4. Részletez:
5. Üledék:	5. Könnyed:
6. Spájz:	6. Anyós:
7. Hízik:	
8. Lábrész:	

IV. Szótagpalindrom. Vannak szótagonként oda- és visszafelé olvasható, „menettérti” szavaink: *telente, találta, rókatarakó*. Most terjesztük ki ezt a szótagolósít! Olvasóinknak az a feladatuk, hogy a meghatározások alapján állítsanak össze olyan mondatokat, amelyek szótagonként oda-vissza olvasva ugyanúgy hangzanak! Egy példa: „Tele sóval sólete.” Segítségül eláruljuk, hogy – legalábbis szándékaink szerint – mindegyik megoldás 7 szótagból áll, mint a bemutatott példa is. Mindegyik helyes megoldás 4 pontot ér, összesen tehát 20 pontot lehet szerezni.

1. Egy lhaszai ember óvta dromedárodát:
2. Fondorlatos javaslat márciusra:
3. Nevezetesség az ibafai paplak falán:
4. Hatással van féltucatnyi derék kiskorúra:
5. Augusztusi nagypiac egy Vas megyei városkában:

V. Szakonyi Károly a nyelvről. Rejtvényünk fő soraiban a Magyar Művészeti Akadémia tagjának, Kossuth-díjas írónak, Szakonyi Károlynak egy nyelvünkre vonatkozó, figyelemre méltó gondolatát rejtettük el. Ezt tessék beküldeni! (Megfejtése 25 pont.)

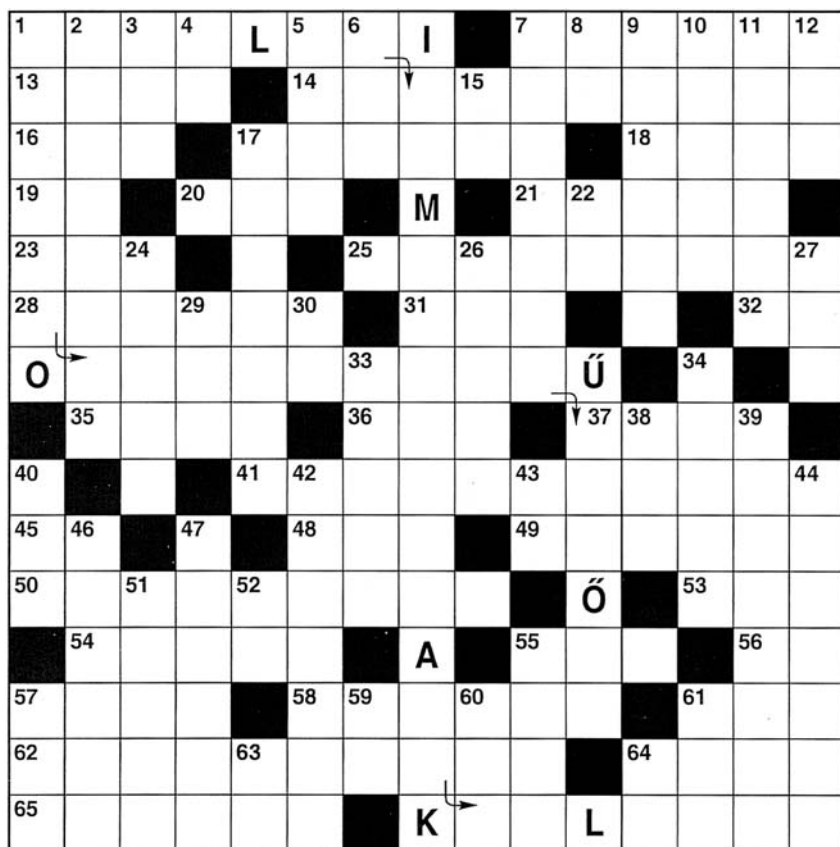

Az e számunkban közölt rejtvények együttes értéke 101 pont, de már 80 pont is elegendő ahhoz, hogy valaki részt vehessen megfejtésével a sorsolásban, és egy értékes könyv nyertese lehessen. Könyvjutalomban, mint mindig, most is tízen részesülnek. A rejtvények megoldását **2004. szeptember 15-éig** kell beküldeni címünkre: Édes Anyanyelvünk, Pontozó, 1364 Budapest, Pf. 122.

Minden rejtvénykedvelő olvasónak jó nyári időtöltést és sikeres rejtvényfejtést kívánnak – a Pontozó rovat gazdájával, **Grétsy Lászlóval** együtt – a feladványok készítői:

**Bencze Imre (IV.),
Doroszlai Elekné (I.)
Harmati Gizella (II.),
Láng Miklós (III.),
Schmidt János (V.)**

ÍRÓI VÉLEMÉNY

VÍZSZINTES: 1. Szakonyi Károly véleményének kezdő szavai. 7. Helyenként. 13. Aichinger; kortárs osztrák író. 14. Iskola. 16. Bravúros szerva a teniszből. 17. Rémlík. 18. A villamos feszültség egysége. 19. A végén eldobó! 20. Aromás ital. 21. Hívó szó. 23. Az a bizonyos. 25. Iskolaundor jelzője a diáknyelvből. 28. A nő párja, választékos (vagy tréfás) szóhasználat. 31. Dűledék. 32. Strázsa. 35. Verdi címszereplő operahősnője. 36. Izrael királya, Bása fia és utóda (ELA). 37. Kossuth-díjas szobrász (Tibor, 1905–1983). 41. Amihez a hajdú nem ért! 45. Védelmez. 48. Vízrel tisztít. 49. Prága folyója. 50. Elfelez. 53. A Bakony legmagasabban fekvő települése. 54. Cicero nyelve. 55. A sajtgyártás alapanyaga. 56. Csak névbetűről ismert festőnk. 57. Venczel ...; színművész. 58. Nyelvtudományi ág; onomasztika. 61. Kazahsztán, atlaszbeli rövidítéssel. 62. A vélemény harmadik, befejező része. 64. Segéd-házfelügyelő. 65. Kelta eredetű, a magyarba latin közvetítéssel került férfinév.

FÜGGŐLEGES: 1. Az író véleményének második része. 2. 1950-ig önálló volt ez az Encshez közeli település. 3. Versszak, röv. 4. Az Adige partjai! 5. Spanyol város Zaragozától délnyugatra. 6. Szakmai testület. 7. Galléros fehéreneműről szakadhat le. 8. Azonos mássalhangzók. 9. Hibázó. 10. Sió-parti község, itt lépett fel először segédszínészként Petőfi Sándor. 11. Januárban üdülő. 12. Testnevelés-tudományi Tanács, röv. 15. Az indium vegyjele. 17. Tom Jones 1968-as albumának címadó slágere. 22. Belül fénylik! 24. Német énekpedagógus, szakíró (Georg, 1871–1963). 26. USA-beli vágató, a 100 és a 200 m-es síkfutás olimpiai bajnoka 1932-ben (Eddie). 27. Élősködőket pusztít. 29. Unott, egykedvű. 30. Mai, friss. 33. Egykor világhírű német cirksusz. 34. Hiteget, becsap. 38. Figyelmeztet. 39. Generációk számára az Esti mese jelképévé vált állatfigura. 40. Hálószővő nyolclábú. 42. A harmadik helyről. 43. Középen megvág! 44. Lyukba dugott, a végén kétfelé hajlított alkatrészrögzítő eszköz. 46. Kőszeghez közeli üdülőhely lakosa. 47. Azon a helyen levő. 51. Bravúrosan gurít a tekéző. 52. Érik egy-nemű betűi. 55. Híres londoni képtár a Temze partján. 57. Nem lát. 59. Réteesszelet! 60. Van ...; hollandiai születésű teológus, tanár (Cornelius, 1895–1987). 61. Kinek a tulajdona? 63. Dáridó kezdete! 64. A vanádium és a kálium vegyjele.

Schmidt János

Diákelszólások érettségin

Irodalom

Kreon a végére annyira kivolt idegileg, hogy már mindenkire csak mosolygott.

Ó, Rómeó, mért vagy te Júlió?

Balassi Bálint a XVI. század irodalmi életében alakított nagyot.

Balassi helytállása figyelhető meg itt is, mert leszögezte szerelmét egy nő mellett.

Csokonai életét két félidőre osztjuk.

Vörösmarty ezt: „Ábrándozás az élet megrontója” – akkor írhatta, amikor nem jött neki össze.

Petőfi Sándor azoknak a költőknek, akik csak a lelki nyavalyáikkal tudnak törődni, pályamódosítást javasol.

És amit Petőfi a hősi halálról írt, az össze is jött neki.

Ady dobta Lédát.

Bovary rossz orvos volt, valakinek a lábát el is szúrta.

Nyelvtan

A beálló melléknévi igenév képzője: az -ondó, -endő.

Legközelebbi nyelvrokonaink: a vosztjások.

Heves vita tört ki a nyelvújítás ügyében az ortológusok és a neurológusok között.

Történelem

És akkor megjelent a felegyenesedett ember: a homo erectio.

A római hajóhadat a tengeren és a szárazföldön egyaránt legyőzték.

X. Ince pápa saját maga hordta ki a kopogtatócédulákat.

A szultán sikeres ember volt. Egyetlen hibája, hogy pogány.

Napoleon seregét az orosz fagyok felére olvasztották.

Lincoln nem nagyon örült Kolumbuszék megérkezésének.

Az 1848-as forradalomnak két vezére volt: Petőfi, a nagy költő és Táncsics, a nagy paraszt.

Veterán az a katona, aki már nem praktizál.

Biológia

A hal kallantyúval lélegzik.

A varangyos béka a kétszikűek közé tartozik.

A csecsemő sírására az anya azonnal felébred, míg a mellette fekvő idegen nyugodtan alszik tovább.

Lejegyezte: Rónaky Edit

NYELVÉSZ-LELETEK, NYELV-ÉSZLELETEK

A NAGYŐ

Mónika és Melinda mellbedo

Lefeküdtek a Na

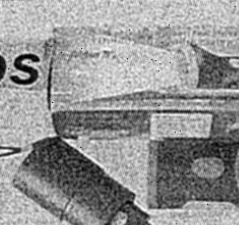
Melinda és Mónika harca egyre jobban kezd kiéleződni. Olyannyira, hogy immáron az ágyban is versenyeznek egymással, azaz mindketten odaadták magukat Sándornak. Megbízható információink szerint Mónika Párizsban, Melinda pedig New Yorkban bújít ágyba Noszály Sándorral. A Párizsi randevút már láthatták a nők, New York azonban csak a következő kedden kerül adásba...

Mulatságos példa az ún. freudi elszólásra: a *nézők* lelkük mélyén *nőzők* szeretnének lenni, mint maga a nagy Ő. Még jó, hogy nem *nőzők*-et írtak! (Az „Epizód, a sorozat-magazin” múlt évi 45. számában bukkant rá K. G.)

☒ **Elfogatták a munkatervet.** A barcikai képviselők megszavazták a testület jövő félévi munkatervét. Szeptemberben tárgyalják ennek értelmében a gazdálkodás első féléves helyzetét, beszámol az Arborétum Kht. és a tűzoltóság.

Szegény munkaterv, amikor a képviselők megszavazták, ettől úgy megijedt, hogy megpróbált kerekét oldani. Balszerencsére azonban ez nem sikerült neki, mert, íme, üldözői elfogatási parancsot adtak ki ellene, s ez sikerrel járt. (Beküldte Zsigó Marianna rudabányai olvasónk.)

Akumlátoros tölthető elemlámpa

1990,-
1290,-

Sajnos, nemcsak az árat, hanem a betűk számát is csökkentették. Helyesen: *akkumlátoros*. (B. G.)

Rekorder Arsene-al

ANGLIA
LONDONI TUDÓSÍTÓNKTÓL

Az Észak-Londonban dúló orkányszerű szél sem térítette el kitaposott ösvényéről szombat délután az Arsenalt. Az ágyúsok a Bolton elleni 2-1-es győzelemmel hangzatos rekordot állítottak be: megismétel-

mert Mohamed Al-Fayed csapata alacsonyabb súlycsoportban van, mint a Roman Abramoviics százmillióiból összerakott Chelsea, és az októberben a manchesteri Old Traffordban okozott sokk óta idegenben egyszer sem sikerült győznie. Az újabb három pont – és a szinte biztos újrázás Európa elitjében – sem hallgattatta el Claudio Ranieri Chelsea-edző kritikáit,

Mindent a szójátékért? Ez így helyesírási hiba! Helyesen: *Arsène-nal*, azaz Arsène Wengerrel, a csapat edzőjével. (A francia ékezet hiányát már szóvá sem tesszük.) Mind ez túl nagy áldozat egy amúgy sem különösebben jó szójáték kedvéért. (A Népszabadság március 22-i számának sportrovatában találta: K. G.)

Production date:

03/01/04
03/10/04

Best before:

prahu, mlečna masocoba, lešnikova p
vsabuja sledi drugoga up nastega sa
aditiv: šacer, lešnjaci (20%), kakao
Mlečna čokolada sadrži: kakao bije
Mlečna čokolada sa alpskim m
pasta od lešnika, emulgator (soja le
badema, kikirijaja), proteine žitarica
14%. Може да садржи следи другог
маса: сорано млеко во прав, сур
какао делови и на малку 14% сува
сметане

100g
C/PAP
C/PAP

Magyarországon forgalmazott csokoládé többnyelvű felirattal, de az előállítás és az eltarthatóság csak angolul van kiírva. Ha 2004 áprilisában vásároltam, akkor most 2004. 01. 03-án készült, és 10. 03-ig jó, avagy 2003. 01. 04-én készült, és azon év 10. 04-ig volt szavatós. Az íze alapján erre szavazok. Akkor most perlünk vagy perlekedünk? (B. G.)

Társalgó

„Kedves Fiam! Maga kínos a nemzetnek” – ezzel a címmel rendeznek programot a kisterenyei Kastélykerti Társalgó szervezésében február 12-én, csütörtökön 17 órától. A könyvtárban rendezett eseményen id. Szabó István Fába faragott esztendők című regénye és a vele való személyes találkozások emlékei alapján mutatják be a művész életútját. A társalgó szeretettel várja tagjait és az érdeklődőket egyaránt.

A klub tagjai nem repesnek a boldogságtól, amikor a Nógrád Megyei Hírlap 2004. február 11-i számának címloldalán erre a beharangozóra bukkantak. Az idézet ugyanis, amelyet a program címének szántak, ez a Kisfaludi Strobl Zsigmond-tól származó, az említett könyvben is szereplő citátum lett volna: „Kedves Fiam! Maga *kincs* a nemzetnek!” Amilyen alakot ez a napilapban öltött, az, ... hmmm, egy kissé *kínos*! (Beküldte Medve Ilona bátonyterenyi olvasónk, a klub egyik tagja.)

Államilag elfogadott, akkreditált nyelvvizsga a Rigó utcában letehető.

Természetesen akkreditált nyelvvizsgáról van szó, amelyen a magyar nyelv ismerete, úgy látszik, nem szükséges. (B. G.)